

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

RUSKA TRANZICIJA

Ljubljana, maj 2006

NINA NARAT

IZJAVA

Študentka NINA NARAT izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom doc. dr. Aleksandre Gregorič in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, maj 2006

Nina Narat

KAZALO

1. UVOD	1
2. EKONOMSKA TRANSFORMACIJA	2
3. POTEK TRANZICIJE	7
3.1 INFLACIJA.....	9
3.1.1 LIBERALIZACIJA CEN V NAFTNI INDUSTRIJI.....	12
3.2 GOSPODARSKA RAST.....	13
3.3 PRIVATIZACIJA.....	17
3.3.1 IZBIRANJE MODELA PRIVATIZACIJE.....	19
3.3.2 MASOVNA PRIVATIZACIJA (oktober 1992-junij1994).....	21
3.3.3 REALNOST PRIVATIZACIJE Z VAVČERJI.....	24
3.3.4 DRUGA STOPNJA PRIVATIZACIJE.....	25
3.3.5 REZULTAT PRIVATIZACIJE.....	28
3.3.6 PRIVATIZACIJA V NAFTNI INDUSTRIJI.....	29
3.3.7 PRIMER PRIVATIZACIJE GAZPROMA.....	33
3.4 FINANČNA KRIZA AVGUSTA 1998.....	34
4. KRITIKE MODELA TRANZICIJE	35
5. ZMAGOVALCI IN PORAŽENCI	36
6. SKLEP	38
LITERATURA	39
VIRI	41

1 UVOD

Rusija oz. Ruska federacija je vsekakor zelo zanimiva država. Je največja država na svetu, saj se razteza kar čez 12 časovnih pasov. S 76 % ozemlja in 51 % prebivalstva je imela Rusija (pred letom 1991 uradno Ruska sovjetska federativna socialistična republika¹) dominantno vlogo med nekdanjimi republikami bivše Sovjetske zveze. Čeprav v njej živi več kakor 80 različnih narodov, je prevladujoči del (82,5 %) prebivalstva še vedno ruske narodnosti. Rusija zadovoljuje skoraj 20 % svetovnih potreb po nafti in zemeljskem plinu ter ima tudi največje zaloge teh surovin na svetu.

V 90. letih je Rusija izpeljala skoraj neverjetno preoblikovanje. Od komunističnega diktatorstva je prešla do večstrankarske demokracije. Centralnoplansko gospodarstvo se je preoblikovalo v kapitalistično, v katerem glavno vlogo igrata trg in zasebna lastnina. Ruska vojska se je mirno umaknila iz držav Vzhodne Evrope in nekdanjih sovjetskih republik in iz bojovitega sovražnika država postaja dejavni partner v boju proti razoroževanju in terorizmu.

Na začetku tranzicije bi si le naivnež upal napovedati, da se bo država tako hitro in mirno razvila v kapitalistično državo. Vendar danes le redki vidijo razlog za praznovanje. Zahodni analitiki pogosto rusko tranzicijo označujejo kot veliko polomijo, 90. leta pa kot katastrofalno obdobje za večino ruskega prebivalstva. Mnogi novinarji in politiki so Rusijo opisali celo kot propadlo državo, ki jo vodijo kriminalci in predstavlja »nevarnost okužb« za druge države.

V svoji diplomski nalogi bom raziskala model ruske tranzicije in razloge, ki so botrovali izboru tranzicijskega modela. V tem sklopu bom na kratko opisala osnovne probleme, s katerimi se je soočalo rusko gospodarstvo, od krize deviznega tečaja avgusta 1998 do notranjih nasprotovanj reformam in zahtevam zahoda, ki so bile nemalokrat nerealne in nekonsistentne z dejanskim stanjem.

V nadaljevanju bom začela z analizo dveh pomembnejših kazalcev uspešnosti tranzicije oz. prehoda, in sicer z analizo stopnje inflacije in gospodarske rasti, nadaljevala bom s podrobno predstavitvijo privatizacijskega procesa. Zanimalo me bo, katere modele so izbrali, s kakšnimi težavami so se soočali. Na primeru bom prikazala, kako se je privatizacija odvijala v realnosti. Glede na aktualno dogajanje v

---

¹ Sovjetsko zvezo so sestavljale: Rusija, Belorusija, Ukrajina, Armenija, Azerbajdžan, Gruzija, Turkmenistan, Uzbekistan, Kazahstan, Kirgizistan.

Rusiji in svetu bom zadnji del posvetila analizi pomena nafte za rusko gospodarstvo v času tranzicije in danes.

V diplomski nalogi bom torej poskusila strniti celoten postopek tranzicije v Rusiji iz centralnoplanskega v kapitalistični sistem, od ideje do izvedbe in nenazadnje tudi do posledic na celotno gospodarstvo. Pričakujem, da bom razloge za neuspeh nemalokrat našla prav v razkoraku med željami, pričakovanji in predvidevanji v začetku 90. let ter nepredvidljivimi zapleti v resničnosti (npr. finančna kriza leta 1998). Glede na ugled, ki si ga je Ruska federacija pridobila (s tem mislim visoko skorumpiranost tako v gospodarstvu kakor tudi v politiki in v vrstah javnih uslužbencev), predvidevam, da bodo ogromno vlogo v procesu tranzicije igrali oligarhi, to so bogati posamezniki s skoraj neomejeno močjo in vplivom. Vlogi oligarhov se bom posvetila v drugem delu.

2 EKONOMSKA TRANSFORMACIJA

Kot začetek transformacije ruskega gospodarstva označujemo odstop predsednika Gorbačova konec decembra 1991. S tem ne mislimo le na reforme ekonomskih institucij, ampak tudi na ustanovitev in razvoj novih demokratičnih in političnih institucij, kulturno liberalizacijo s ključnimi spremembami v navadah in normah ter nov način življenja.

Prvi korak v smeri popolne preobrazbe gospodarstva je bil narejen junija 1991, ko je bil za predsednika Ruske federacije izvoljen Boris Jelcin, ki je že oktobra tega leta v svojem govoru ruskemu kongresu javno oznanil, da bo izpeljal radikalne reforme gospodarstva (Jelcin, 1991). V tej smeri se je takoj lotil prenove vlade, s katero je Jelcin ukinil skoraj vsa stara sovjetska ministrstva (obdržal je le ministrstvo za industrijo, promet, domači trg in zunanji trg) in na čelo ministrstev postavil mladega liberalnega ekonomista Yegorja Gaidarja (Aslund, 1999, str. 7).

Prebivalci Ruske federacije so na začetek sprememb gledali izredno pozitivno. Pred njihovimi očmi so se v zadnjih mesecih leta 1991 odvijale ključne spremembe, ki so jih navdajale z upanjem. Bili so priče koncu 70-letne sovjetske vladavine in boju za svobodo, ki ga je vodil novi predsednik Boris Jelcin. Dejstvo, da so ti dogodki neposredno sledili razpadu komunizma na področju celotne Vzhodne Evrope, je dajalo občutek, da v svetu »razsaja«
demokracija (Saunders, 2001, str. 4).

Zahodni analitiki ruskega gospodarstva so že desetletje pred začetkom tranzicije opozarjali, da je sovjetski režim zastarel, a še nezrel za reforme. Kljub temu so v Sovjetski zvezi intenzivno sprejemali reforme za posodobitev socializma, katerega možnosti naj bi bile neizčrpne. Po mnenju predsednika Gorbačova se za neuspehe ne sme kriviti sistema, ampak nedoslednosti v uresničevanju Leninovih in Marxovih predpostavk. Gorbačov se pravzaprav do konca ni poslovil od prepričanja, da je mogoče vse politične, systemske, gospodarske in druge probleme rešiti znotraj moderniziranega socialističnega sistema. Leta 1996 je v svojih spominih zapisal: »V naših mislih takrat nikakor ni bila revolucija, ampak smo si želeli le izboljšati sistem, v katerega smo globoko verjeli.« (Gorbačov, 1996, str. 21). Vedno slabši življenjski standard prebivalstva in s tem naraščajoče nezadovoljstvo sta načela verodostojnost vladajoče stranke, kar je Gorbačova prisililo v nekaj radikalnih reform v gospodarstvu. Vichnevski pravi, da Gorbačovov projekt ni bil uspešen, ker si je vse bolj izobraženi delavski razred in vedno večji intelektualni srednji sloj želel večje intelektualne svobode in višji življenjski standard (Vichnevski, 2000, str. 324). Poleg tega je sovjetskemu režimu manjkalo usmerjenosti v razvijanje in prilagajanje načrtov spremembam v družbi in novim potrebam, ki so prihajale iz globalizacije (Mommen, 2004, str. 3).

Začetek tranzicije označujejo tudi številne razprave o najustreznejšem modelu tranzicije in interpretacije o neizbežnem padcu komunističnega sistema, med drugim (Kogut, Spicer, 2000, str. 4-6):

Neoliberalni pogled, zagovorniki katerega trdijo, da je padec komunizma nasprotujoči trend globalni konvergenci gospodarskih in političnih institucij. Padec komunističnega sistema kaže ne samo na nevzdržnost nasprotij v planskem ekonomskem sistemu v razmerju do ostalega sveta, ampak tudi zmago zahodnega modela gospodarske in politične organizacije. V smeri globalne konvergence naj bi se zato tudi odvijale reforme postkomunističnih držav.

Gradualisti nasprotujejo neposrednemu prenašanju in globalizaciji zahodnega modela gospodarstva. Zagovarjajo misel, da so institucije v različnih državah različne, kljub nekaterim skupnim faktorjem v mednarodnem okolju.

Kotz v svojem članku iz leta 1999 takole opisuje boj za izbiro modela tranzicije: na začetku leta 1992 so zagovorniki šok terapije trdili, da bo uspešno tržno gospodarstvo zacvetelo nemudoma, ko ga bodo razbremenili bremena državnega nadzora. Vse kar naj država stori je nemudoma umakne nadzor nad cenami, privatizira državna podjetja in odpre državo prostemu trgovanju in investicijam. Načrt cenovne liberalizacije je predvideval določeno mero odgovornosti obeh, monetarne in

fiskalne politike, kar pomeni občutno zmanjšanje javne porabe in močno omejiti denar in kredite. Trilogija liberalizacija – privatizacija – stabilizacija bi tako lahko takoj začela brezhibno delovati. Kritiki takega načina tranzicije so opozarjali, da samo razbitje Sovjetske zveze ne bo povzdignilo učinkovitega kapitalističnega sistema. Že zgodovina namreč kaže, da razvoj učinkovitih institucij lahko traja tudi več desetletij. Veliko varčevanje s strani države lahko povzroči resno depresijo in prikrajšajo podjetja za kapital, ki pa je nujno potreben za prestrukturiranje (Kotz, 1999).

Zaradi številnih nesoglasij do ustreznega modela prehoda v tržno gospodarstvo so julija 1990 na sestanku G7 v Houstonu ustanovili skupino², ki naj bi oblikovala natančno analizo stanja ruskega gospodarstva. Omenjena skupina je na začetku leta 1991 predstavila poročilo, v katerem je ruskim reformistom priporočila liberalno-radikalno pot v tržno gospodarstvo.

Jedro predlaganega je bilo sestavljeno iz treh glavnih elementov (Bogomolov, 1999):

- **makroekonomska stabilizacija** (zmanjšanje proračunskega deficita, stroge omejitve pri kreditih in emisiji denarja).
- **liberalizacija cen** (liberalizacija domače in zunanje trgovine) in
- **privatizacija državnih podjetij**.

Z omenjenimi ukrepi naj bi bistveno znižali vlogo države v gospodarstvu; osrednjo vlogo pri alokaciji resursov naj bi prevzel trg, kar bi vodilo v večjo učinkovitost in hitrejšo gospodarsko rast. Predsednik Gorbačov je predlagani model reform zavrnil in istega leta odstopil.

Na njegovo mesto je pogumno zakorakal mlad in zelo popularen politik Boris Jelcin. Jelcin je užival visoko ljudsko podporo, kar mu je dajalo več možnosti, da je izpeljal to, kar Gorbačovu ni uspelo – speljati ekonomske reforme in popolnoma odpraviti plansko gospodarstvo. Če so bile v Rusiji ob Jelcinovem prevzemu oblasti po eni strani že uveljavljene mnoge vrednote demokratične družbe (temeljne človekove pravice in svoboščine, politični pluralizem), so po drugi strani skorajda nedotaknjene ostale stare strukture gospodarstva in zakonodajne oblasti. Z drugimi besedami, državna planska oblast nad gospodarstvom se je sicer že rušila, ni pa imela nikakršnega nadomestila v obliki urejenih tržnih mehanizmov (Rupnik, 1999, str. 24).

Obdobje 1985–1989 Radygin opisuje kot dobo kozmetičnih sprememb ekonomskega sistema, v kateri država ohranja prevladujoči položaj, medtem ko je obdobje 1990–1991 zanj doba, v kateri že lahko govorimo o bolj sistematičnih reformah, oz. doba bolj sistematičnih konceptov pro-tržne transformacije (Radygin, 1999, str. 8).

---

² Skupino so sestavljali ekonomisti iz organizacij: IMF, WB, Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj, Evropska banka za obnovo in razvoj ter Evropska komisija.

Še preden je imel IMF³ prvi pogovor z novim ruskim vodstvom,⁴ je imelo le-to novembra 1991 že zelo jasno izdelano sliko, kako se lotiti ekonomskih in gospodarskih reform. Glede na to, da je bil konec leta 1991 razpad starega sistema že na zelo visoki stopnji, gradualistični pristop k tranziciji ni bil več primeren. Poleg tega so izkušnje drugih tranzicijskih, zlasti baltiških držav dokazovale, da lahko hitra implementacija reform izredno hitro pripelje do dviga življenjskega standarda (Odling-Smee, 2004, str. 4).

Čeprav so bili večinoma enotni glede načina tranzicije, v Rusiji še vedno ni bilo izdelane natančne strategije prehoda. Imeli so le nekaj jasno začrtanih ciljev: uničiti državne monopole, privatizirati kar največ državne lastnine, integrirati državo v mednarodno, globalno okolje in nenazadnje vzpostaviti glavne temelje tržnega sistema (Graham, 1999). 2. januarja 1992 je Ruska federacija pod vodstvom Gaidar⁵ - Jelcinove vlade uradno začela tranzicijo s t. i. šok terapijo⁶ (Savas, 2005).

Šok terapija je veljala za standardni način tranzicije, ki je zajemal štiri osnovne ukrepe: deregulacijo cen, stabilizacijo valute, določitev strogih proračunskih omejitev za državna podjetja in čimprejšnjo privatizacijo le-teh (Black, Tarasova, 2001, str. 2).

Večina zahodnih držav je pričakovala, da bo tranzicija Rusije iz centralnoplanskega v tržno gospodarstvo razmeroma boleča, a hitra. IMF je menil, da je izredno pomembno delovati hitro in zajeti vse ključne spremembe – makroekonomsko stabilizacijo, liberalizacijo in privatizacijo. Toda že na začetku je postalo očitno, da bodo vse te spremembe trajale leta.⁷

Težava ni bil le zahod. Težnjo v nasprotno smer, torej proti reformam, je bilo čutiti celo znotraj dume.⁸ Najglasnejši so bili tisti, ki so verjeli, da bi morala vlada delati v korist obstoječe industrije.⁹ Želeli so, da bi vlada preusmerila smer fiskalnih in regulativnih reform v nadaljnjo rast obstoječe proizvodnje, brez prepotrebni strukturnih sprememb. V trenutku, ko je vlada začela s procesom liberalizacije gospodarstva je velik del gospodarske moči prenesla v roke regionalnim političnim vodjem, ki so dajali prednost državnemu nadzoru pred razvojem kapitalizma.

---

³ IMF – International Monetary Fund – Mednarodni denarni sklad.

⁴ Gaidar s svojo ekipo.

⁵ Yegor Timurovich Gaidar – namestnik ministrskega predsednika, zadolžen za reforme.

⁶ Šok terapija – hitra tranzicija iz planskega v tržni sistem, s sprostitvijo tržnih cen, privatizacijo velikega dela državnega premoženja in interesov – npr. medijev, tovarn, kmetijskih posesti, trgovin, delov infrastrukture, komunikacijskega sektorja ...

⁷ Razen postopna liberalizacija cen najemnin in postopno zmanjševanje izvoznih dajatev, ki naj bi se uveljavljale postopno.

⁸ Duma – rus. svet, državni zbor, skupščina v Rusiji.

⁹ To so bili predvsem namestniki premierjev (O. Soskovetz, O. Lobov, V. Kadannikov).

Mommen začetek tranzicije zato opisuje takole: internacionalizacijo ruskega gospodarstva moramo razlagati kot nasprotujoči si proces reform, ki potekajo v smeri od zgoraj navzdol in jih odrejajo liberalci v Moskvi. Nasproti njim gredo v obratni smeri, to je od spodaj navzgor, močni pritiski lokalnih politikov, ki odkrito nasprotujejo reformam (Mommen, 2004, str. 6). Na postopek tranzicije so imeli ogromen vpliv tudi pomembni poslovneži, imenovani oligarhi, ki so si v procesu privatizacije pridobili ogromno moč in v veliki meri vplivali na priprave, sprejemanje in implementacije zakonodaje v gospodarstvo. Nemalokrat so si s sponzoriranjem članov dume in ministrov zagotovili zaščito pred tujo konkurenco ali pa si celo zagotovili svoj sistem računanja in plačevanja davkov. Na splošno lahko trdimo, da oligarhi reformam niso nasprotovali, celo zelo so nasprotovali morebitni vrnitvi nazaj v centralnoplanski sistem. Na vsakem koraku so si z lobiranjem želeli zagotoviti varnost svojega podjetja pred tujo konkurenco in ugodne finančne transakcije z vlado, npr. izplačevanje dividend, davkov in privatizacijo, ki naj bi bila speljana po njihovih željah oz. zahtevah (Odling-Smee, 2004, str. 6).

Vsaka implementacija reform se je izkazala za izredno težavno. Parlament, še vedno nereformirana in dobro organizirana komunistična partija in globoko zasidrani industrijski interesi so se upirali skoraj vsakemu ukrepu, še celo vlada ni uspela doseči notranjega soglasja. Čeprav je predsednik Jelcin odpustil več reformistov, da bi povečal priljubljenost, mu zelene podpore reformam ni uspelo doseči (Shleifer, Treisman, 2003, str. 4).

Predstavniki nove oblasti so s svojimi dejanji nemalokrat zagotavljali številne argumente proti reformam, ki so jih učinkovito izrabljali nasprotniki radikalnih gospodarskih reform. Y. T. Gaidar in njegovi ministri so rusko prebivalstvo namenoma obračali proti ameriškim in zahodnim gospodarskim teorijam. Glavni Jelcinovi teoretiki in izvajalci gospodarskih in drugih reform so bili utemeljeno izpostavljeni očitkom, da Rusiji vsiljujejo nesprejemljive ameriške modele. Gospodarski liberalizem je v očeh širokih slojev obubožanega prebivalstva postal glavni krivec za množično revščino (Rupnik, 1999, str. 115). Kapitalistični razred, ki je nastal na začetku 1990-ih let je namreč bogatel s pomočjo političnega vplivanja in finančne moč. Na drugi strani pa so upokojenci gledali kako država razdaja svojo dragoceno lastnino in zatem trdi, da nima denarja za njihove pokojnine (Mommen, 2004, str. 17).

Kljub velikim ekonomskim težavam in splošnemu nezadovoljstvu v prvih letih tranzicije so zahodni svetovalci še naprej prepričevali predsednika Jelcina, naj nadaljuje s programom šok terapije (najglasnejše so bile ZDA z administracijo predsednika Clintona na čelu). Šele pozneje je na osnovi nemirnega dogajanja v

Rusiji tudi ameriška politika priznala, da rusko gospodarstvo potrebuje manj šoka in več terapije. Ruska politika je kljub vsemu nadaljevala s hitro privatizacijo ter s trdo denarno in fiskalno politiko (Saunders, 1996, str. 3).

3 POTEK TRANZICIJE

Ruska tranzicija je tako potekala v treh osnovnih korakih:

▪ **Liberalizacija**

Prvi korak je bil deregulacija cen. Država naj ne bi več določala cen dobrin, niti se ni smela vmešavati v proizvodnjo blaga in storitev. Čeprav se je večina tranzicijskih držav¹⁰ držala načrta, ki predvideva vzpostavitev ustrezne fiskalne in denarne politike in šele nato liberalizacijo cen, so ruski ekonomisti vpeljali liberalizacijo cen pred začetkom makroekonomske stabilizacije. V okviru fiskalne politike se je kot osnovno navajalo prav zmanjševanje proračunskega deficita skozi zmanjšanje subvencij, izdatkov za obrambo in investicije, nujna je bila tudi reformacija davčnega sistema.

▪ **Reorganizacija in privatizacija**

Treba je bilo začeti s pripravami osnov za prodajo javne lastnine in njeno prestrukturiranje v zasebno. Na začetku se je kot zelo pogosta oblika privatizacije izkazalo preoblikovanje državnih družb v javne družbe z omejeno odgovornostjo, nad katerimi je država ohranila večinski nadzor v obliki t. i. »zlate delnice«.¹¹

Država je morala hkrati odpraviti tudi t. i. mehke proračunske omejitve (soft budget constraints) – prekiniti z vsemi oblikami državnega kreditiranja in subvencioniranja privatnih podjetij; ta si v tržnem gospodarstvu vire financiranja pridobivajo tržno, od komercialnih bank in drugih finančnih institucij. Nasprotno je v komunističnem sistemu denarna politika služila temu, da je višino kredita, do katerega je bil upravičen vsak proizvajalec, določala glede na gospodarski načrt.¹² V prehodu na tržni sistem je bila tako nujna tudi sanacija finančnega sistema in prenova oz. uveljavitev denarnih institucij in njihovih instrumentov (devizne rezerve, obrestna mera, obvezne rezerve itd.). To pomeni predstavitev komercialnih bank na eni in samostojne, neodvisne centralne banke na drugi strani. V prejšnjem sistemu je vse funkcije centralne in komercialnih bank izvajala ena sama institucija, to je Gosbank¹³

¹⁰ Gre za države, ki imajo večino virov lociranih po celotnem trgu in kjer liberalizacija cen dejansko pomeni odstranitev nepopolne kontrole nad cenami, kar pa ni bil primer v Rusiji.

¹¹ Zlata delnica – delnica, ki ima vedno večinski delež, to je več kakor 50% vrednost ostalih delnic.

¹² Določal je, koliko blaga naj kateri proizvajalec proizvede in po kakšni ceni naj ga proda.

¹³ GOSBANK – najpomembnejša institucija, ki je nadzorovala bančni sistem v Sovjetski zvezi.

(bedela je nad količino denarja v obtoku ter formulirala in nadzorovala oba toka, tok kreditov in denarni tok, krila je tudi morebitni proračunski deficit) (Esanov, Merkl, Vinhas de Souza, 2004, str. 5). Aprila 1995 je bil sprejet Zakon centralne banke, s katerim je bila dokončno oblikovana neodvisnost centralne banke pri vodenju denarne politike. Po zakonu je bilo prepovedano direktno financiranje javnega dolga in omejeno direktno kreditiranje bančnega sistema.

▪ **Politična stabilizacija**

Gospodarski razcvet je zahteval tudi politično stabilizacijo. Eden verjetno najpomembnejših in najzahtevnejših korakov pri izgradnji novega tržnega gospodarstva je bil prav ustanovitev pravne države in ponovna izgradnja socialne varnosti. Vodenje podjetja in vodenje države gresta z roko v roki. Jasna in konstantna pravila igre morajo veljati za oba, če naj tržno gospodarstvo deluje (Mygind, 2000, str. 1). Putin je v intervjuju za časopis Izvestiya julija 2000 izjavil: »država ima pravico pričakovati, da podjetniki upoštevajo pravila igre.« (Izvestiya, 2000, str. 25). V okviru delovanja države je in še danes predstavlja največji problem korupcija. Medtem ko je indeks CPI¹⁴ v letu 2003 Rusko federacijo uvrstil na 86. mesto (od 133 obravnavanih držav), leto pozneje na 90., je lani pristala komaj na 126. mestu (Transperancy International, 2003). Korupcija je postala celo ključni mehanizem preko katerega politični interesi gradijo potrebno volilno podporo¹⁵, ki zagotavlja dostop do državnih virov (Volkov, 2002, str. 32).

Rusija se je na poti tranzicije soočala z mnogimi nepredvidljivimi situacijami, med katerimi je bila ena večjih zagotovo kriza deviznega tečaja leta 1998. »Po osmih letih tranzicije se je neuspešnost le-te najbolj vidno odrazila v finančni krizi. Avgusta 1998 je v Rusiji prišlo do valutne, dolžniške in bančne krize, ko je centralna banka objavila nove meje nihanja trdnega deviznega tečaja, vlada pa moratorij na večino zunanjega dolga in ukinila izpolnjevanje obveznosti na ves v rubljih denominiran dolg. V nekaj tednih se je ruski finančni sistem sesul: centralna banka je opustila režim trdnega deviznega tečaja in rubelj je začel po hitrem postopku izgubljati vrednost, večina bank je bila paraliziranih in borze zaprte. Že tako šibka ekonomija je doživela še en udarec, s katerim so bili vsi upi na oživitev gospodarske rasti znova pokopani in se je inflacija drastično povišala« (Tratnjek, 2002, str. 5).

---

¹⁴ CPI – Corruption Perception Index; države razvršča na podlagi ocenjene stopnje korupcije med javnimi uslužbenci in politiki.

¹⁵ nekateri oligarhi so vpleteni v regionalno politiko. V Dumi sedi 7 predstavnikov podjetij Sinurneftekhim, Gazprom in LUKoil, 4 predstavniki Siberian Aluminium, in 2 predstavnika Severstal-a.

3.1 INFLACIJA

Z liberalizacijo cen je v ruskem gospodarstvu prišlo tudi do visokega dviga cen (glej Tabela 1 na str. 9), kar je bilo za ruske državljane precej presenetljivo. V predhodnem sovjetskem režimu namreč tržnega fenomena, imenovanega inflacija, niso poznali.

V vseh planskih gospodarstvih lahko govorimo o t. i. denarnem presežku («monetary overhang») zaradi konstantnih cen, ki niso bile usklajene s kupno močjo prebivalstva. Denarni presežek se je odražal v presežnem povpraševanju oz. pomanjkanju ponudbe blaga. Vrste in prazne trgovine torej niso znak premajhne proizvodnje in povpraševanja, ampak prenizkih cen v primerjavi s kupno močjo. V Sovjetski zvezi je bil ta presežek še posebej velik in zato je prišlo do »cenovne eksplozije« (Mgyind, 2000, str. 5).

Spodnja tabela prikazuje stopnje inflacije v zadnjih petih letih pred reformo gospodarstva.

Tabela 1: Inflacija v zadnjem petletju obstoja Sovjetske Zveze (1985–1991)

Odstotek	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Rast maloprodajnih cen	3,5	4,5	4,5	6	8	20	100

Vir: Fischer, 1992, str. 19.

Kljub vztrajnemu boju sovjetskega sistema proti inflaciji so cene dobrin vseeno rasle na črnem trgu kmetijskih izdelkov. Edino na tem trgu so se namreč cene že v socialističnem sistemu določale tržno.

Začetek leta 1992, torej takoj po uradnem koncu Sovjetske zveze, so z zveznim odlokom liberalizirali cene – 90 % cen končnih potrošniških dobrin in 80 % cen vmesnih dobrin. Le cene osnovnih življenjskih potrebščin¹⁶ in nekaj storitev¹⁷ so še ostale pod začasnim državnim nadzorom. Namen liberalizacije je bil vzpostavitev pravega odnosa med proizvodnjo (stroški proizvodnje dobrin) in potrošnjo (cenami, ki jih za dobrine plačajo potrošniki), ki ga v centralnoplanskem sistemu ni bilo.

Problem inflacije je bil ključni problem gospodarskega razvoja Rusije v 90. letih. Večja rast cen od rasti dohodkov naj bi bil eden večjih vzrokov industrijske recesije v letih 1992 do 1996 (Serebryakov, 2002, str. 1).

¹⁶ To so: kruh, mleko, otroška hrana, zdravila, sol, sladkor, elektrika, gorivo.

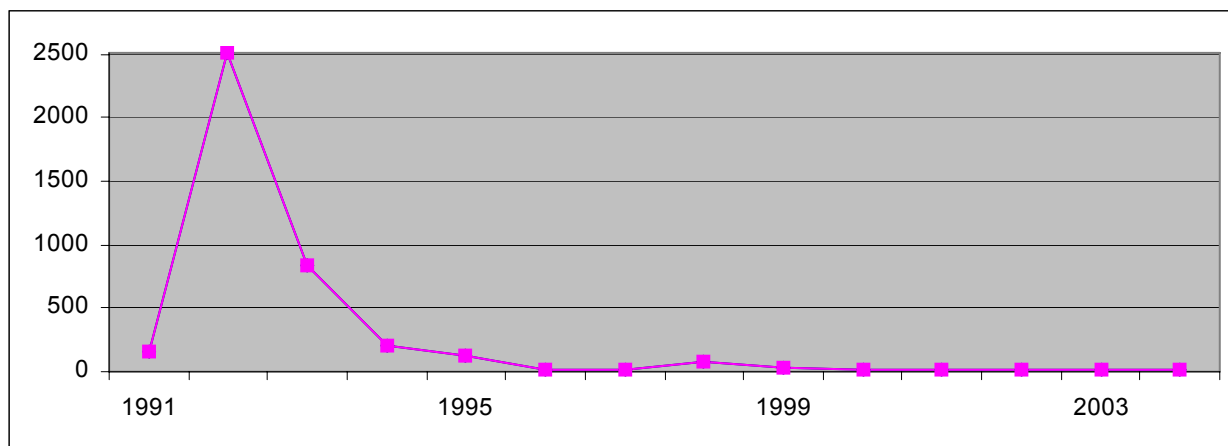
¹⁷ Javni transport, najemnine stanovanj, komunikacije.

Tabela 2: Inflacija, CPI – %, od leta 1991 do 2004

Odstotek	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Inflacija	161	2.506	840	204,4	128,6	21,8	10,9	84,5	36,8	19,7	18,6	15,1	12	11,7	10,9

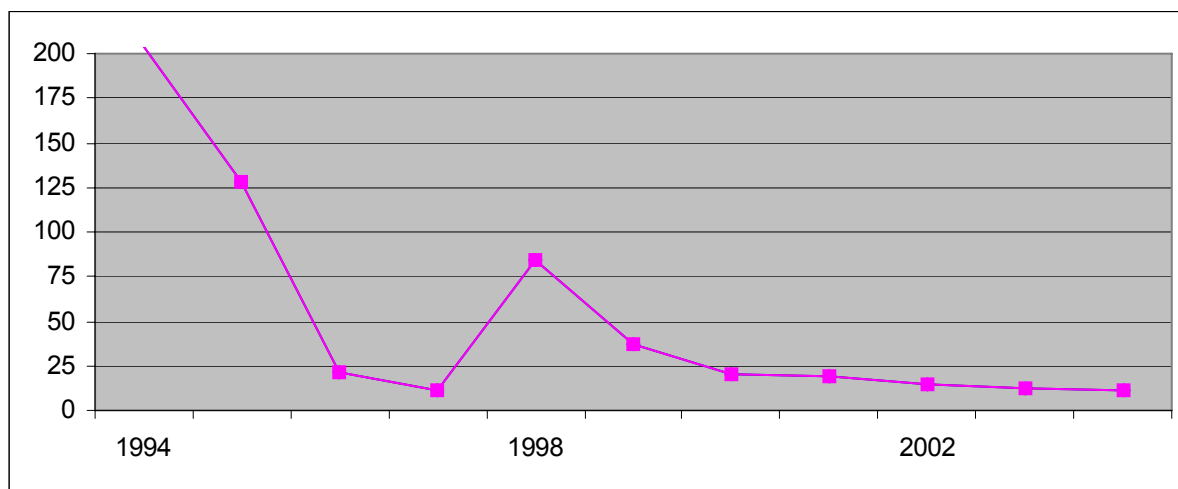
Vir: Ruska centralna banka, 1991 - 2005

Slika 1: Inflacija, CPI – %, od leta 1991 do 2004

Vir: Podatki iz Tabele 2; lastna izdelava

Slika 2: Inflacija, CPI – %, od leta 1994 do 2004

Vir: Podatki iz Tabele 2; lastna izdelava

Vzrok inflacije na začetku lahko iščemo zlasti v presežnem povpraševanju po življenjskih potrebščinah ter akumuliranih denarnih presežkov iz obdobja Sovjetske zveze. Pozneje so cene naraščale tudi zaradi pritiskov s strani ponudbe in učinka dohitevanja svetovnih cen energije in surovin. Presežno povpraševanje po potrošniških dobrinah je do leta 1993 postopno upadalo zaradi izredno visokih cen teh dobrin, padca realnega dohodka in povečanega uvoza.

Rusija do jeseni leta 1993 zaradi cone rublja¹⁸ ni imela samostojne denarne politike, ki bi jo lahko uporabila v boju proti inflaciji. To je lahko storila šele po razpustitvi cone v prvih mesecih naslednjega leta, takrat pa je bila povprečna mesečna inflacija že pod 10 %.¹⁹ Leta 1994 je vlada v prvih osmih mesecih uspela znižati inflacijo za 17 odstotnih točk (od 21 % v januarju na 4 % v avgustu), vendar je do konca leta inflacija ponovno poskočila, tokrat na 16,4 %. Omenjene variacije so posledica zlasti velikih nestabilnosti v ruski denarni politiki²⁰.

Povečanje splošne ravni cen oz. neuspehi uravnavanja inflacijskih pritiskov so bili delno tudi posledica hitre rasti cen energije in surovin. Do začetka leta 1996 je cena elektrike rasla 2,4-krat hitreje od povprečne veleprodajne industrijske cene, cena goriva 1,9-krat hitreje, železo in ostale kovine pa 1,3-krat hitreje. Povečan izvoz energije ob padcu domačega proizvoda je tako vodil do dviga povprečne ravni cen.

Kakor je razvidno iz Tabele 2 na str. 10, in Slike 1 na str. 9, je bila Rusija kljub vsemu razmeroma uspešna v nadzoru in postopnem zniževanju inflacije; do ponovnega povečanja cen je prišlo ob avgustovski krizi leta 1998. Septembrska inflacija je leta 1998 znašala kar 38 %, pri čemer so se cene med 1. avgustom in 14. septembrom povprečno povišale kar za 56 %. Razlog za tako ogromno povišanje je bil predvsem v povečanju cen uvoznih proizvodov, predvsem hrane, špekulacija potrošnje ter pričakovanja ponovnega povišanja cen. Trend povečevanja inflacije je trajal vse do februarja 1999. V obdobju od marca 1999 do septembra 2003 je mesečna inflacija obtičala na stopnji okoli 1,4 %.

Leta 2004 se je inflacija izneverila pričakovanjem za 1,7 odstotne točke, napoved za leto 2005 pa je bila že bolj optimistična in realna. Leta 2005 so namreč namerili 10,9-odstotno inflacijo. Napovedi za naslednja tri leta temeljijo zlasti na načrtovanem gibanju cen nafte. Za leto 2006 se tako predpostavlja inflacija med 7 in 8,5 %, leto pozneje med 6 in 7,5 % ter 4 do 5,5 % leta 2008 (Admin, 2005, str. 1).

---

¹⁸ Po razpadu Sovjetske zveze so se vse države (razen baltiških) dogovorile, da ohranijo rubelj in z Gosplanom vodijo skupno denarno politiko; cona rublja je razpadla jeseni 1993.

¹⁹ Zaradi velikih nihanj je za natančnejšo sliko gibanja cen v Rusiji treba analizirati tudi gibanje cen znotraj leta.

²⁰ Ruska federacija je z razvojem svoje denarne politike začela šele po razpadu cone rublja, jeseni 1993.

Tabela 3: Inflacija (CPI) v letu 2005

Odstotek	januar	feb.	marec	april	maj	junij	julij	avgust	sept.	nov.	dec.
Inflacija	2,6	1,2	1,3	1,1	0,8	0,6	0,5	0,1	0,3	0,7	0,8

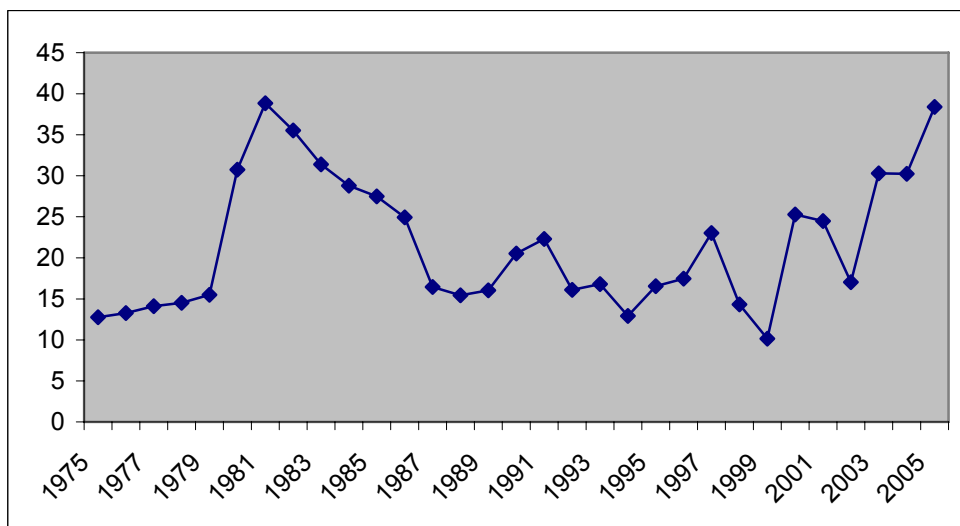
Vir: Ruska Centralna Banka, 2006

3.1.1 LIBERALIZACIJA CEN V NAFTNI INDUSTRIJI

Na začetku reform leta 1992 so bile cene nafte določene administrativno na stopnji, ki je znašala 5 % svetovne cene. Čeprav je bil premik k svetovnim cenam nujen zaradi boljše alokacije virov (tako na strani proizvodnje kot na strani povpraševanja), pa bi takšno povečanje cene dalo prosto pot nenadzorovani inflaciji. Na eni strani bi to pomenilo ogromen šok za domače porabnike, na drugi pa ogromne dobičke za lastnike naftnih podjetij. Zato je bila naftna industrija izločena iz projekta liberalizacije cen januarja 1992.

Zaradi odvisnosti od naftne industrije je celotno gospodarstvo na nihanje cene nafte izredno občutljivo. Za lažjo predstavbo: že 1 \$ za sodček negativne razlike v ceni lahko vodi do 1,4 milijarde izgube prihodka.

Slika 3: Trendi svetovne cene surove nafte od leta 1975 do 2005

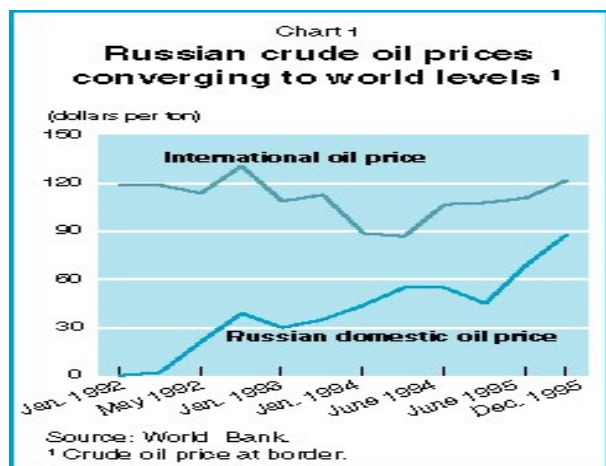
Vir: International Financial Statistics, 1975 - 2005

Kljub vsem tveganjem se je proces počasnih, a vztrajnih, reform začel tudi v tej industriji. V 18 mesecih je bil ukinjen ves administrativni nadzor nad cenami, do leta 1995 so ukinili kvote na izvoz in zmanjšali izvozne dajatve. S temi ukrepi so do konca

leta 1995 zmanjšali razliko med svetovno in domačo ceno za 70 %. Slika št. 4 na str. 13 prikazuje trend približevanja ruske cene nafte svetovni.

Slika 4: Približevanje ruskih in svetovnih cen nafte v letih od 1992 do 1996

Vir: Stinemetz, 2003, str. 5

Povečane cene nafte za domače uporabnike so pospešile učinkovitost proizvodnje z nizkimi stroški (low-cost production). Mcpherson ocenjuje, da padec povpraševanja po tej surovini ni bil le posledica prestrukturiranja proizvodnje, ampak tudi povišanja cen zaradi liberalizacije (Mcpherson, 2006, str. 2).

3.2 GOSPODARSKA RAST

Analize ruskih podjetij in primerjave s svetovnimi tržnimi cenami kažejo, da je v prvih letih tranzicije kar tretjina ruske proizvodnje ustvarjala negativno dodano vrednost. To je vsekakor posledica neprimerne strukture ruske proizvodnje in 'napak' v obdobju pred tranzicijo.

Sovjetska industrija je bila namreč v večji meri usmerjena k vojaški industriji. Proizvajali so vse vrste opreme, od pušk do tankov, v številu proizvedenih enot so nemalokrat presegali celo ZDA. Več kakor 30 % BDP-ja Sovjetske zveze je izhajalo iz vojaškega sektorja, ki je bil skoraj v celoti odvisen od dolgoročnih državnih usmeritev in plansko ustvarjenega povpraševanja. Prilagoditev proizvodnje tržnim razmeram je povzročila ogromne padce v proizvodnji, pozneje pa še v zaposlenosti (Mygind, 2000, str. 2). Zaradi makroekonomske stabilizacije in preusmeritve virov iz neproduktivnih sektorjev v bolj donosne je bil upad družbenega proizvoda vsekakor pričakovan. Sčasoma naj bi začel rasti bolj intenzivno kakor v razvitih gospodarstvih, kar bi zmanjševalo razlike v razvitosti in nenazadnje pripeljalo do popolne

konvergenca (Fischer, Sahay, 2000, str. 4). Strateško prestrukturiranje z razvojem novih proizvodov, dostop do novih trgov in predstavitev novih podjetniških organizacijskih oblik in proizvodnih metod pa so zelo dolgotrajni in intenzivni postopki. Lažje in hitreje je zmanjšati proizvodnjo in zaposlenost kakor zgraditi popolnoma nov sistem, ki potrebuje tako kapital, tehnološka in voditeljska znanja kakor tudi dobro razvite tržne institucije (Mygind, 2000, str. 5).

Stopnje gospodarske rasti od konca Sovjetske zveze do konca 20. stoletja so prikazane v Tabeli 4.

Tabela 4: Rast BDP-ja v Rusiji, 1989–2005

odstotek	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
rast BDP	0	-4	-5	-14,5	-8,7	-12,7	-4,1	-3,5	0,8	-4,6	3,5	9	5,1	4,3	7,3	7,2	6

Vir: Ruska Centralna Banka, 1989 - 2005

Padec družbenega proizvoda v letih 1992–93 je bil predvsem posledica odločnega zmanjšanja investicij v vojaško industrijo, v naslednjih letih pa tudi pomanjkljivega agregatnega povpraševanja, še posebno v kapitalnih investicijah in potrošnji življenjskih potrebščin. Glazyev kot ključne razloge za padec proizvodnje omenja tudi neustrezne ukrepe denarne politike (Glazyev, 1998, str. 3):

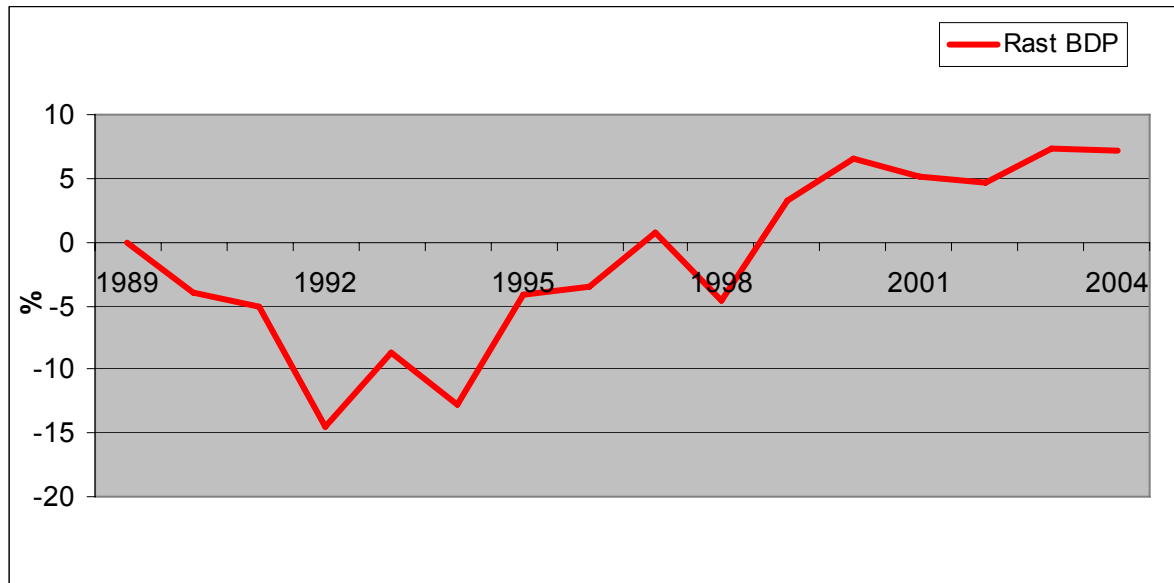
- Razpad gospodarstva in dolžniška kriza
Prenos denarja iz realnega sektorja v špekulativne namene in sočasna restriktivna denarna politika sta povzročila prenos denarja iz realnega v finančni sektor ter plačilno-bilančno in proračunsko krizo.
- Zmanjšanje povpraševanja, proizvodnje, povečanje stroškov in zmanjšanje konkurence
Z restriktivno denarno politiko je zmanjšanje agregatnega povpraševanja izzvalo stroškovno inflacijo in zmanjšanje proizvodnje, kar je pospešilo rast stroškov, to pa je posledično vplivalo na zmanjšanje povpraševanja.
- Stečaj produktivnih podjetij, izguba državnega nadzora nad njimi
Nemalokrat se je zgodilo, da je podjetje s privatizacijo prišlo v last tujcev, ki so v podjetju sprožili stečaj, da bi se znebili konkurenta na trgu.

V grobem lahko obdobje med letoma 1991 in 1999 razdelimo na tri podobdobja (glej tudi Sliko 5 na str. 15):

- 1991–1995: globok, 50-odstotni padec bruto družbenega proizvoda

- 1995–1997: stagnacija na nizki stopnji, doseženi v prejšnjem obdobju
- 1998–1999: nova recesija, ki ji sledi rast družbenega proizvoda.

Slika 5: Gibanje gospodarske rasti v prvih 15 letih ruske tranzicije

Vir: Podatki iz Tabele 4; lastna izdelava

Gospodarska rast po krizi avgusta 1998 je presegla vsa pričakovanja. Okrevanje je bilo hitro in konstantno, s povprečno rastjo 6,9 % na leto do leta 2003. Močno rast je zabeležila večina večjih industrijskih sektorjev in storitev.

Rast BDP-ja v letu 1999 je bila v prvi vrsti posledica rasti v industrijski proizvodnji (povečala se je za 8,1 %; takšne rasti v Rusiji niso zaznali že od začetka 70. let) in kmetijski proizvodnji (povečala se je za 2,4 %) ter rasti investicij (za 1 %, rast investicij so zadnjič zabeležili konec 80. let) (Gavrilenkov, 2000, str. 24).

Na povečanje gospodarske rasti je v tem obdobju pozitivno vplivala tudi rast svetovnih cen proizvodov, ki so ključni izvozni proizvodi v Rusiji: nafte, kovin, lesa, kemikalij in petrokemičnih proizvodov (Kolganov, 2000, str. 1).

Iz slike 5 je razviden rahel upad povprečne letne gospodarske rasti v letih 2001 in 2002 v primerjavi s prejšnjimi leti. Ruski uradniki in gospodarstveniki navajajo za to več razlogov: izčrpanost industrijskih zmogljivosti, realno apreciacijo rublja, ki zmanjšuje konkurenčnost gospodarstva, zmanjšanje v rasti investicij in nezaupanje v dejansko izvedbo reform ter njihov vpliv na razvoj ruskega podeželja (Bernstein, Rabushka, 2002, str. 1).

Če za osnovo analize vzamemo leto 1991, je do leta 1998 BDP upadel za 40 %. V letu 1999 je gospodarstvo doseglo 3,3-odstotno rast, 9,0% v letu 2000 in 5,0% v letu 2001. Ta tri leta pozitivne rasti so povrnili okoli 72 % ravni industrijske proizvodnje iz leta 1991. Leta 2005 je bila rast BDP 6%, napovedano pa je, da bo BDP v letu 2006 5,8%, 5,9% leta 2007 in 6% leta 2008 (Admin, 2005, str. 1). Če se bo povprečna letna stopnja rasti še naprej gibala okoli 4 %, je pričakovati, da bo rusko gospodarstvo svojo raven iz leta 1991 doseglo okoli leta 2010.

Ne glede na uradne podatke o padcu ravni bruto družbenega proizvoda nekateri analitiki opozarjajo, da je ocena preveč pesimistična. Ogromen delež sovjetske proizvodnje so namreč predstavljali vojaški proizvodi, nedokončani gradbeni projekti, potrošniški proizvodi brez prave cene, za katere ni bilo povpraševanja. Podjetja v novih razmerah tržnega gospodarstva niso imela razloga za proizvodnjo proizvodov, za katere ni bilo povpraševanja. Zmanjševanje neproduktivne proizvodnje sicer zmanjšuje kratkoročni BDP, povečuje pa splošno dobrobit (Shleifer, Treisman, 2003, str. 2). Pilarski ugotavlja, da so podatki o dejanskem padcu družbene proizvodnje najverjetneje neustrezni, zlasti iz dveh razlogov:

- neustrezno poročanje zasebnih podjetij z namenom utaje davkov v obdobju po začetku tranzicije;
- previsoka poročila o realizirani proizvodnji v obdobju pred tranzicijo. Pred začetkom reform (pred letom 1989) so nagrade menedžmentu temeljile na tem, kako in v kakšni meri je podjetje uspelo uresničiti načrt. Morebitno nedoseganje načrtov je lahko imelo resne posledice. Zato so bili nagnjeni k pretiravanju pri poročanju državi o poslovanju podjetij. Pomembna je bila kvantiteta, ne pa tudi kakovost doseganja načrta: pomembno je bilo le, da je neko podjetje npr. proizvedlo določeno število radiev, ni pa bilo pomembno, ali so ti radii mesec po proizvodnji še delovali. Podobno je bilo tudi pri proizvodnji ladij: pomembna je bila skupna teža proizvedenih ladij. Če bi torej neko podjetje želelo uporabiti boljše, a lažje materiale, bi mu pri istem številu proizvedenih ladij spodletelo pri kriteriju skupne proizvedene teže.

Pred letom 1989 so torej podjetja težila k napihovanju podatkov, pozneje pa k njihovemu skrivanju. Lahko sklepamo, da padec BDP ni bil tako dramatičen, kakor prikazujejo zgornji podatki. To potrjujeta še dve dejstvi (Pilarski, 2006, str. 1):

- Velja, da se količina porabljene elektrike giblje približno v istem razmerju kakor padec/rast gospodarstva, le da je precej lažje merljiva. Če to drži, potem 20-odstotni padec v porabi elektrike ne sovпада s 50-odstotnim padcem proizvodnje, merjenim v istem obdobju.

- Korelacija med proizvodnjo in porabo: podatki o 64-odstotnem padcu v proizvodnji mleka in 31-odstotnem padcu v proizvodnji sira so nesmiselni, če vemo, da je padec v porabi mleka in mlečnih izdelkov v istem obdobju le 14-odstoten. Zabeležili so tudi 34-odstoten padec v proizvodnji kruha, na drugi strani pa naj bi se poraba, merjena v istem obdobju, celo povečala za 13 %.

Pilarski (2006) ocenjuje, da je bil dejanski padec proizvodnje v ruskem gospodarstvu le 30% in ne 50%, kakor navajajo drugi podatki in analize.

»Kaj pa v prihodnosti? Verjame se, da bo Rusija v naslednjih 10 ali 15 letih prišla na pot konstantne gospodarske rasti, podobno razvitim državam« (Krueger, 2002). Pri tem bo zagotovo odločilen razvoj sektorjev in proizvodnih zmogljivosti, ki imajo potencial v razvijanju primerjalne prednosti v primerjavi s tujimi proizvajalci. Izkušnje v gospodarskem razvoju kažejo, da se uspeh v razvoju pokaže tam, kjer predstavijo in proizvedejo nekaj novega. Glavna pot ruskega razvoja ne leži le v izkoriščanju naravnih virov in obstoječega kapitala, temveč v spodbujanju raziskav in inovacij (Gavrilenkov, 2000, str. 15).

3.3 PRIVATIZACIJA

S privatizacijo podjetij se lastništvo in nadzor nad upravljanjem podjetij preneseta iz državnih v zasebne roke, da se poveča učinkovitost upravljanja in poslovanja podjetij. Privatizacija naj bi bila med najuspešnejšimi reformami v Rusiji (Boycko, Shleifer, Vishny, 1993, str. 11). Brez vsakršnega privatizacijskega programa je namreč uspelo ruski vladi do konca leta 1993 privatizirati že več kakor 85 % malih in 82.000 srednjih podjetij, kar pomeni, da je bilo v tem obdobju privatiziranih že skoraj tretjino vseh državnih podjetij. Do konca omenjenega leta je bilo že več kakor 20 % delovne sile zaposlene v privatnih podjetjih²¹ (Boycko, Shleifer, Vishny, 1993, str. 15).

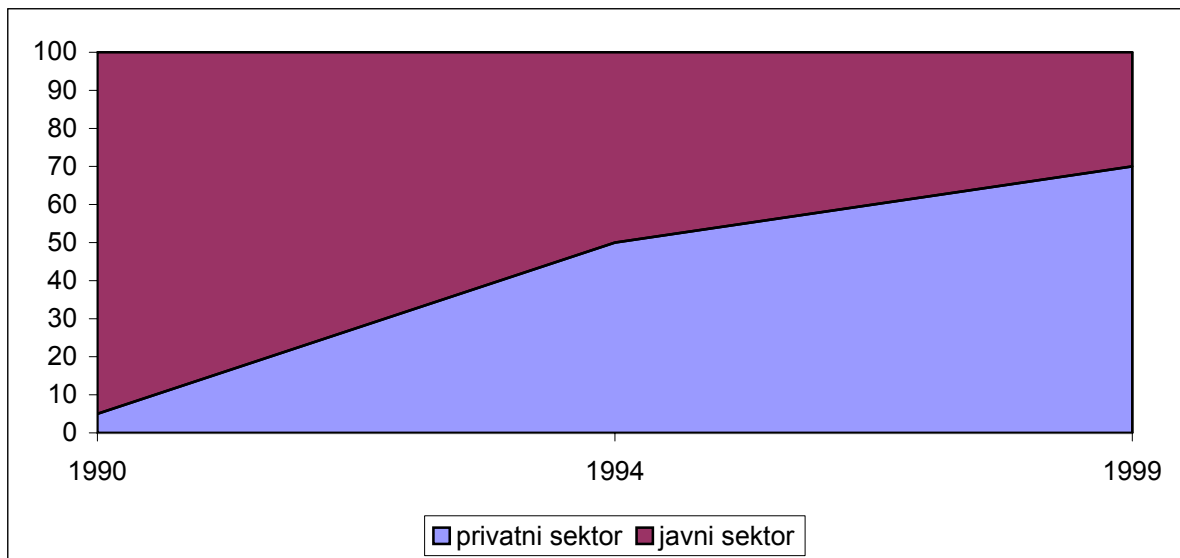
Tabela 4: Rast zasebnega sektorja (%) v Ruski federaciji od 1990 do 1999

Odstotek	1990	1994	1999
Rast zasebnega sektorja	5	50	70

Vir: Boycko, Shleifer, Vishny, 1993, str. 22

²¹ Težave so delala velika in strateška podjetja, ki so zaposlovala največ delovne sile.

Slika 6: Rast zasebnega sektorja (%) v Ruski federaciji od 1990 do 1999

Vir: Broycko, Shleifer, Vishny, 1993, str. 21

Začetki privatizacije državnega premoženja segajo v konec 80. let ali natančneje do Gorbačovovega programa perestrojka, v okviru katerega je bil julija leta 1987 predstavljen Zakon o državnih podjetjih. Z njim je bila podjetjem dana večja svoboda pri izbiri obsega proizvodnje, plač in bonusov ter celo pri postavitvi prodajnih cen.²² V celotnem obdobju Sovjetske zveze (od leta 1928, ko je Stalin²³ izpeljal program intenzivne gradnje socializma, v katerem je Gosplan²⁴ vsakih pet let predstavil načrt proizvodnje²⁵) je bilo namreč vsakemu podjetju predpisano točno število proizvodov, ki jih je moral proizvesti in prodati po točno določeni ceni. Morebitne negativne razlike v ceni je subvencionirala država. S perestrojko je tako prvič po Leninu in NEP-u²⁶ zakon dovoljeval delovanje zasebnih podjetij v storitvenem sektorju, proizvodnji in zunanji trgovini. Podjetniki so lahko tudi najeli državno premoženje z možnostjo poznejšega odkupa (Sprenger, 2005, str. 8). S tem zakonom so bili pregnani prvi tabuji o zasebni lastnini, spodbudili pa so tudi podjetniško dejavnost, zlasti v smeri odpiranja novih restavracij. Kljub temu je bilo do leta 1990 v zasebnih podjetjih zaposlene le 10 % ruske delovne sile (Shleifer, Treisman, 1997, str. 15). Gorbačovova reforma je imela še eno izredno pomembno dimenzijo, ki je pomembna predvsem na dolgi rok – začetek decentralizacije in prenosa oblasti iz Moskve, torej iz rok 'planerjev' v roke delavcev, menedžerjev in regionalnih oblasti (Lieberman, Rahuja, 2004, str. 22).

²² Določene so morale biti znotraj centralno določenih parametrov.

²³ Josip Visarionovič - Stalin (1879–1953), prvi diktator v Sovjetski zvezi.

²⁴ Gosplan – Gosudarstvennyy planovyy komitet – odbor za gospodarske plane.

²⁵ T. i. petletke.

²⁶ NEP – new economic policy.

Ozračje v Ruski federaciji pred začetkom privatizacije lahko na kratko opišemo z naslednjimi dejstvi:

- odsotnost učinkovitega povpraševanja s strani prebivalstva
- odsotnost zanimanja za privatizacijo v Rusiji s strani tujih investitorjev
- navzočnost več kakor 240.000 državnih podjetij, ki so ustrezala zahtevam za privatiziranje
- relativno pozitivno javno mnenje o privatizaciji

Program privatizacije je eden bistvenih korakov v procesu prestrukturiranja gospodarstva, poleg tega pa je tudi eden pomembnejših faktorjev, ki odločajo o pridobivanju posojil in investicij iz tujine. Glavni cilji privatizacije so bili (Lobovikova, 2001, str. 1):

- oblikovati širok razred zasebnih lastnikov, ki bi podpirali tranzicijske reforme
- povečati produktivnost podjetij
- ustvariti in vzdrževati konkurenco
- reorganizirati monopole
- privabiti tuje investitorje

ali z drugimi besedami: »začasna masovna redistribucija in krepitev pravice do zasebne lastnine v ruski družbi z minimalnimi socialnimi konflikti, ki naj bi prinesla bolj učinkovite in odgovorne lastnike« (Lobovikova, 2001, str. 1).

3.3.1 IZBIRANJE MODELA PRIVATIZACIJE

V literaturi se navajajo trije osnovni modeli privatizacije (Radygin, 1999, str. 4):

- masovna privatizacija – t. i. privatizacija z vavčerji
- notranja razdelitev oz. odkup s strani zaposlenih (notranji lastniki)
- začetni večinski nadzor s strani zunanjih lastnikov

Konec leta 1990 sta v Rusiji z namenom oblikovanja privatizacijskih modelov nastala dva različna tabora.²⁷ Prvi je predvideval kombinacijo različnih modelov privatizacije, ki bi se en za drugim odvijali od 5 do 6 let, drugi pa so se nagibali proti »ljudski privatizaciji«, prenosu premoženja na zaposlene in širše prebivalstvo. Sprejet je bil slednji program, ki je stopil v veljavo 3. julija 1991.

Program je predvideval naslednje sheme privatizacije (Radygin, 1999, str. 5):

- prodaja lastniških deležev v kapitalu, vključno z zasebnimi ponudbami menedžerjem in zaposlenim ter z javno ponudbo delnic za vavčerje na dražbah

---

²⁷ Prvi tabor: Group of the Supreme Soviet, drugi tabor: Group of the Council of Ministers.

- prodaja podjetja na dražbi
- prodaja podjetja preko javnega razpisa
- prodaja podjetja preko nekomercialnega razpisa investicijskih skladov
- likvidacija in odprodaja podjetja
- delni ali popolni notranji odkup – najem in postopen odkup najetih sredstev podjetij.

Privatizacijski modeli so se nadalje razlikovali glede na velikost podjetij:

- **mala podjetja z do 200 zaposlenimi**, ki so imela knjižno vrednost na dan 1. 1. 1992 nižjo od 1 milijona rubljev, se privatizirajo na dražbah ali preko ponudb.
- **velika podjetja z manj kakor 1.000 zaposlenimi** in s knjižno vrednostjo več kakor 50 milijonov rubljev na dan 1. 1. 1992 se preoblikujejo v odprte delniške družbe.
- **druga podjetja** se privatizirajo na katerikoli način, predviden v privatizacijskem programu (glej sheme privatizacije zgoraj).

Industrijski lobi je v parlamentu dvignil veliko prahu in grozil, da bo proces privatizacije onemogočil. Ta skupina si je namreč v času predsednika Gorbačova pridobila svobodo pri vodenju podjetij in tej moči se niso bili pripravljene odpovedati zaradi zunanjih ali celo tujih lastnikov. Nasprotovanja so pomembno vplivala na popravke v privatizacijskem postopku, takrat pa so se začeli oblikovati tudi krogi zmagovalcev in poražencev (Black, Kraakman, Tarasova, 1999, str. 14). Da bi si Anatoly Chubais²⁸ med direktorji in menedžerji podjetij pridobil podporo pri privatizaciji, je kot enega izmed načinov privatizacije uvedel notranjo privatizacijo, to je razdelitev (odprodaja) dela do 40 % premoženja vodilnim in zaposlenim v podjetju. Ta možnost privatizacije je bila za podjetja izredno privlačna, a ni zagotavljala nadzora nad podjetjem. Zato je moral Chubais pristati še na drugo možnost, ki je vodilnim zagotavljala večinski delež in s tem tudi nadzor nad podjetjem (Watkins, 2000, str. 2). Mala podjetja naj bi se tako prodala zaposlenim, srednja in velika podjetja pa preoblikovala v delniške družbe, v katerih bi država obdržala nadzor z določenim lastniškim deležem podjetja. Ta delež bi se prodal pozneje (Lobovikova, 2001, str. 2).

Masovna privatizacija je bila izvedena na osnovi:

- privatizacije srednje velikih in velikih javnih podjetij s prodajo njihovih deležev prebivalstvu in nedržavnim institucijam

---

²⁸ Oče ruskega privatizacijskega postopka in predsednik komiteja državne lastnine.

- razdelitve investicijskih kuponov ali vavčerjev – prebivalci so z njimi dobili pravico do sodelovanja v privatizaciji; s tem naj bi v lastništvo podjetij vstopili mali delničarji in investicijski skladi, kar bi spodbudilo razvoj trga kapitala, prerazporeditev lastništva v roke aktivnih lastnikov in posledično boljše upravljanje ter večjo učinkovitost podjetij.

Že od začetka postopka privatizacije leta 1992 so obstajale skupine, ki so privatizaciji državnega lastništva globoko nasprotovale. Podatki, koliko ljudi naj bi podpiralo in koliko nasprotovalo začetku privatizacije, pa so različni. Broycko, Shleifer in Vishny navajajo, da je začetek privatizacije podpiralo kar 60 % prebivalcev (Broycko, Shleifer, Vishny, 1995, str. 15), na drugi strani pa dve leti kasneje Shleifer in Treisman poudarjata, da je začetek privatizacije v Rusiji spremljalo vesplošno nasprotovanje prebivalcev (Shleifer, Treisman, 1997, str. 46). Jasno pa je, da se je Chubais v zelo kratkem času prelevil iz enega najbolj spoštovanih v enega najbolj osovraženih politikov med reformatorji.

Politično dogajanje v državi leta 1991 je pripeljalo do radikalnih reform gospodarstva na splošno, še posebej pa privatizacije. Nestabilnost, anarhistične lastnosti gospodarskih sprememb, nenehni spopadi med zakonodajnimi in izvršilnimi vejami oblasti, ambicije določenih regij in pomanjkanje nadzora ter korupcija na različnih stopnjah moči so sočasno ogrožali tako izvajanje kakor tudi začetek privatizacije (Radygin, 1999, str. 7).

3.3.2 MASOVNA PRIVATIZACIJA (oktober 1992–junij 1994)

Vlada Ruske federacije je 11. junija 1992 sprejela odlok o začetku masovne privatizacije. 1. oktobra 1992 so 144 milijonom prebivalcem²⁹ razdelili t. i. privatizacijske čeke ali vavčerje,³⁰ od katerih je bil vsak vreden 10.000 rubljev.³¹ Vavčerje so ljudje lahko dvignili na državni banki za simbolično takso 25 rubljev.

Vrednost vavčerja so izračunali tako, da so vrednost državnega imetja delili z oceno števila prebivalcev v septembru 1992 (Smirnoff, 1996, str. 2). Z njimi so si lahko prebivalci ruske federacije kupili delnice srednje velikih ali velikih državnih podjetij. Po privatizacijskem programu je bilo namreč 29 % kapitala teh podjetij namenjenih privatizaciji z vavčerji.

²⁹ Radygin omenja 148 milijonov razdeljenih vavčerjev.

³⁰ Privatization checks.

³¹ To je približno 5 \$.

Pri privatizaciji z vavčerji govorimo o t. i. »ortodoksnem paradoksu«, ³² saj gre za hitro in drzno masivno privatizacijo z minimalnim sodelovanjem države. Vloga države v privatizaciji z vavčerji je omejena na razdelitev vavčerjev in vodenje dražb, kar pa je očitno manj kakor neposredna udeležba v privatizaciji vsakega podjetja posebej (tender offers). Privatizacija z vavčerji temelji na simuliranih tržnih dražbah, ki razdelijo deleže bivših državnih podjetij. Namesto dražb z denarjem masovna privatizacija ustvari dražbe z vavčerji. Z investiranjem vavčerja v določeno podjetje se delež podjetja prenese na posamezne osebe ali njihove predstavnike v investicijskih skladih. Delež podjetja, ki ga pridobi imetnik enega vavčerja, je odvisen od skupnega števila vlagateljev v določeno podjetje in ocenjene knjižne vrednosti podjetja (Kogut, Spicer, 2000, str. 12). Za masovno privatizacijo so v Ruski federaciji ustanovili posebne vavčerske investicijske sklade, organizirane po vzoru zahodnih vzajemnih skladov. Tako naj bi zmanjšali investicijsko tveganje imetnikov vavčerjev zaradi razpršitve sredstev in znižali stroške zbiranja in posredovanja informacij v zvezi s privatizacijo.

Privatizacijska shema je predvidevala tri možnosti poteka masovne privatizacije (Lieberman, Rahuja, 2004, str. 22):

- **prva možnost:** menedžerji in delavci dobijo 25-odstotni delež podjetja v obliki delnic brez možnosti glasovanja, z možnostjo pridobitve še 10 % delnic s pravico glasovanja; kot dodatek so menedžerji upravičeni do pridobitve še 5-odstotnega deleža knjižne vrednosti podjetja.
- **druga možnost:** zaposleni lahko kupijo 51 % delnic za 1,7-kratnik knjižne vrednosti.
- **tretja možnost:** menedžerji še naprej vodijo podjetje na osnovi pogodbe z lokalno privatizacijsko agencijo in si pridobijo pravico do pridobitve 20% deleža podjetja (primerna le za velika podjetja).

Od 46.815 do konca leta 1992 privatiziranih podjetij jih je 63,7 % izbralo drugo možnost, leta 1993 pa je bilo na ta način privatiziranih več kakor 75 % podjetij, Le 34,5 % podjetij je izbralo prvo možnost. Razlogov za take odločitve ni težko najti.

Druga možnost je z vidika menedžerjev podjetij vsekakor najboljša. Tujim investitorjem preprečuje, da bi si pridobili večinski delež v podjetju, vodilni pa si zlahka podredijo zaposlene in s tem dobijo popoln nadzor v podjetju; privatizacijski

---

³² Ang. orthodox paradox.

program so začeli ravno menedžerji starega sovjetskega režima (McFaul, 1994, str. 45).

Podatki o privatiziranih podjetjih kažejo, da so najpomembnejša podjetja dejansko prešla v visoko ali celo večinsko last njihovih uprav (Lobovikova, 2001, str. 2). Nekateri vodilni so si veliko premoženja pridobili že ob začetku privatizacije leta 1992. Svoj delež v podjetju so si 'umetno' povečevali s prikrivanjem dobička in posledično razvrednotenjem podjetij ter s pridobivanjem vavčerjev s strani zaposlenih na črnem trgu in pri tem uživali visoko podporo slednjih (McFaul, 1994, str. 46).

Do konca leta 1994, ko je bila zaključena prva stopnja privatizacije z vavčerji, je bilo v zasebne roke prenesenega skupno 70 % kapitala velikih in srednje velikih podjetij ter 90 % kapitala malih podjetij. Do konca 1994 je bilo za nakup delnic v podjetju uporabljenih že 92 % izdanih vavčerjev. Približno 14.000 podjetij, ki so skupno zaposlovala dve tretjini industrijske delovne sile, je bilo že v zasebni lasti.

Rusija je tako v razmeroma kratkem času pridobila 1,5 milijonov zasebnih lastnikov, število delničarjev v Rusiji se je povzpelo na več kakor 40 milijonov, lastili pa so si skupno več kakor 24.000 srednjih in velikih podjetij.

Tabela 5: Število podjetij v državnem registru

	1993	1994
Podjetja v državni lasti	324.594	322.240
podjetja v občinski lasti	171.116	197.778
Socialne organizacije	53.505	95.014
Zasebna podjetja	1.215.938	1.425.548

Vir: Lobovikova, 2001, str. 2

Zaključimo lahko, da je v Rusiji večina javne lastnine pristala v rokah menedžerjev in v privatiziranih podjetjih zaposlenih delavcev oz. t. i. notranjih lastnikov. Ko je bil konec leta 1994 razglašen konec privatizacije z vavčerji, je bilo kar 65 % delnic v rokah notranjih lastnikov, 13 % jih je ostalo v lasti države, le 21 % pa v lasti zunanjih delničarjev. V tem smislu je morda bolj natančno, če privatizacijo z vavčerji označimo kot »insidersko privatizacijo« in »privatizacijo oligarhije«.

Verjetno ni treba še enkrat poudarjati, da je podjetje, ki je v lasti »insiderjev«, lahko neučinkovito. »Insiderski« odkup pomeni, da je prevladujoč del podjetja v lasti zaposlenih, kar pa potencialno lahko vodi v uveljavljanje politike povečanja plač, zmanjševanja investiranja in čim manjšega odpuščanja, kar je v nasprotju z

implementacijo in rastjo tržnega gospodarstva. Na drugi strani pa so bila podjetja prava skupnost, saj so podjetja zaposlene oskrbovala z medicinsko oskrbo, stanovanji, dejavnostmi za prosti čas, šolami in celo toplo malico. Zaposleni so bili torej popolnoma odvisni od podjetij, ne samo glede zaposlitve, ampak tudi glede subvencioniranja stroškov preživetja (McFaul, 1994, str. 5).

3.3.3 REALNOST PRIVATIZACIJE Z VAVČERJI

V Sovjetski zvezi niso poznali zasebne lastnine. Vsa podjetja so bila skupna, družbena last. To pomeni, da je vsak prebivalec Rusije upravičen do proporcionalnega deleža vrednosti teh podjetij. Na podlagi te teorije je prišla ideja o vavčerjih, ki bi spodbudili rast srednjega družbenega razreda. To bi bila tudi osnova za razvoj demokratične družbe.

Resničnost se je na žalost izkazala za precej drugačno od teoretičnih predvidevanj. Mladi reformisti z Gaidarjem in Chubaisom na čelu so se odločili, da bodo privatizacijo izpeljali prehitro. Naredili so osnovno napako, ko so na trg postavili preveč državne lastnine iz sektorja industrije in naravnih virov sočasno. S tem so jim občutno znižali cene. Prodaje so se namesto na gospodaren lotili na političen način, da bi se v državnih podjetjih znebili menedžmenta iz bivšega sistema in jim s tem odvzeli tudi vso preostalo politično moč. Glede na prevladujočo 'insidersko' privatizacijo pa so vodilni iz starega sistema in njihovi zaposleni večinoma pridobili večinski delež in še celo utrdili svoj položaj v družbah.

Poleg tega so mnogi ljudje zaradi nezaupanja v vavčerje te prodajali na cesti za 5 \$. Če bi vrednost gospodarstva merili po tej ceni, bi bilo vredno bornih 5 milijard \$.

Tabela 6: Vrednost vavčerjev ruskih podjetij v primerjavi s tržnimi vrednostmi (v milijonih \$)

Podjetje	Avkcijska cena vavčerjev 1993–94	Vrednost podjetja na ruskem delniškem trgu (avgust 1997)
Gazprom (naravni plin)	250	40.483
Unified Energy Services (elektrika)	957	17.977
Lukoil (nafta)	704	15.839
Rostelecom (telekom)	464	4.172
Yuganskneftegaz (nafta)	80	1.656
Surgutneftegaz (nafta)	79	6.607

Vir: Klebnikov, 2002, str. 3.

3.3.4 DRUGA STOPNJA PRIVATIZACIJE

Naslednja stopnja v privatizacijskem programu je predvidevala neposredno prodajo delnic v preostalih državnih podjetjih, da bi povečali učinkovitost podjetij in prihodke državnega proračuna. Program je dobil ime »investicijsko orientirana prodaja delnic«³³ oz. »delež-za-kredit«.³⁴

Zaradi izrazitega nasprotovanja dume je Jelcin drugo stopnjo privatizacije julija 1994 začel z uradnim dekretom. Avgusta 1995 je izdal navodila za prodajo deležev državnih podjetij najobetavnejšim investitorjem po zahtevnem in zapletenem vzorcu posojilo–zavarovanje–provizija.³⁵ Ta navodila so veljala za privatizacijo podjetij naftne, ladjarske in jeklarske industrije. Posebne postopke privatizacije so zahtevali državni monopoli z velikim številom zaposlenih,³⁶ npr. vojaška podjetja, proizvajalci vina in drugih alkoholnih pijač, tobaka, energije in komunikacij (Lobovikova, 2001, str. 1).

V tej stopnji privatizacije so bila privatizirana velika ruska podjetja. Država je večje delnice svojih delnic dala na dražbo, ki naj bi bila odprtega tipa, torej dostopna vsem, ki bi na njej želeli sodelovati. Vendar tujcem ni bilo dovoljeno sodelovati, večina ruskih ponudnikov pa se je izkazala za 'nepriemerne', tako da so na dražbah večinoma sodelovale poslovne banke. Banke, ki so na dražbi uspele, so bile obvezane, da za največ tri leta obdržijo delnice v zameno za posojila, država pa je za to obdobje ohranila pravico, da delnice kadarkoli v tem obdobju spet odkupi. Tudi pri prodajah podjetij je prišlo do nekorektnega dogovarjanja; Chubais je npr. sestavil skupino šestih do osem kapitalistov, ki so bili njegovi zavezniki in s katerimi so dogovorno določili ceno glavnega ponudnika pri določenem podjetju.

Prva dražba je bila 8. novembra 1995, ko so se dražitelji potegovali za 40% delež naftnega podjetja Surgutneftegaz. Za podjetje sta se potegovala dva ponudnika – Swift in Surgutneftegaz, tretji je bil diskvalificiran. Zmagal je Surgutneftegaz s ponujenimi 88 milijoni \$.

Naslednja dražba je bila še bolj presenetljiva. Na dražbi so prodajali 38% delež podjetja Norilsk Nickel, proizvajalca več kakor četrte svetovne količine niklja in več kakor tretjine kobalta. Delež si je pridobilo zasebno podjetje Uneximbank (lastnik

---

³³ Ang. Investment oriented shares sale

³⁴ Ang. shares-for-loans scheme

³⁵ Ang. credit–security–commission.

³⁶ Nekatera podjetja so zaposlovala tudi več kakor 10.000 ljudi.

podjetja oligarh Potanin) s ponujenimi 170,1 milijona \$. Ponudba, ki je bila dvakrat višja, je bila razglašena za neustrezno.

- 51% delež naftnega podjetja Sidanko je bil prodan za 130 milijonov \$ Ubeximbank. Drugi ponudnik je bil izključen zaradi 24-minutne zamude. Izračunali so, da je Uneximbank za pridobljeni delež plačal 2 centa za sodček, medtem ko so bile svetovne cene od 4 do 5 \$ za sodček.
- 51% delež podjetja LUKoil, ki je največje rusko naftno podjetje, je bil prodan podjetju Bank Imperial za 230,1 milijona \$. Za primerjavo: podjetje Atlantic Richfield Company je za konkurenčen delež v tem podjetju le nekaj mesecev prej plačalo sedemkrat več.
- Na dražbi za 78% delež Yukosa, drugega največjega ruskega naftnega podjetja, je zmagala Bank Menatep, ki je v lasti oligarha Khodorkovskyga, in to s 309,1 milijona \$. Drugi ponudniki (Alfa Bank, Inkombank, Rossiisky Kredit) so bili diskvalificirani zaradi različnih proceduralnih razlogov.

Zadnja dražba je bila konec leta 1995. Stolinchy Savings Bank in prej še neznano naftno podjetje sta si pridobila 51% delež Sibnefta, sedmega največjega ruskega naftnega mogotca. Delež je bil njun za 100,3 milijona \$, medtem ko je bil tretji ponudnik diskvalificiran zaradi 24-minutne zamude, podobno kakor že na eni dražbi. Po ocenah je bilo s tem principom privatizacije prodanega za več kakor 25 milijard \$ premoženja, prodano pa je bilo za bornih 1,2 milijarde \$.

Dražbe državnega premoženja so se tako zaključile z aferami, škandali, tožbami in zamerami. Po dolgotrajnem zagovarjanju izbranih postopkov in ponudnikov je Chubais šele sredi decembra 1995 priznal, da je bila to, da so organizacijo in sodelovanje na dražbah prepustili poslovnim bankam, napaka.

V privatizacijskem postopku, imenovanem tudi 'loans-for-shares', je šlo za veliko več kakor le za samo privatizacijo. Šlo je za ogromno bogastvo in politično moč, ki si jo je posameznik lahko pridobil z lastništvom strateških podjetij, ki so motor ruskega gospodarstva. Rusija je v tem procesu pridobila nove oligarhe ali kremlinske insiderje, ki so v času predsednikovanja Borisa Jelcina pridobili velik del državnega gospodarstva: Berezovsky – Logo VAZ, Potanin – Uneximbank, Khodorkovsky – Menetap, Gusinsky – Most-Bank. Nekateri izmed njih (npr. Vladimir Gusinsky) so bili pozneje izgnani, drugi (Potanin, Abramovich, Fridman) pa ostajajo in pridobivajo pomembno vlogo tudi v drugih sektorjih.

Časopis Russian Forbes je maja leta 2004 objavil seznam 30 ruskih oligarhov z oceno njihovega bogastva:

Tabela 7: Seznam 30 najbogatejših ruskih oligarhov

Ime	Ocena vrednosti premoženja (v milijardah \$)	Področje oz. lastništvo
Roman Abramovič	14,7	Sold Sibneft Oil in lastnik nogometnega kluba Chelsea
Vladimir Lisin	7,0	metalurgija
Viktor Vekselberg	6,1	nafta
Oleg Deropaska	5,8	Russian Aluminium
Mikhail Fridman	5,8	Alfa Group
Vladimir Evtushenkov	5,1	telekomunikacije, finance, nepremičnine
Aleksey Mordashov	5,1	črna metalurgija
Vladimir Potanin	4,7	Norilsk Nickel
Mikhail Prokhorov	4,7	barvne kovine
Vagit Alekperov	4,1	LUKoil
Viktor Rashnikov	3,6	črna metalurgija
German Khan	3,5	petrolej, finance, telekomunikacije
Boris Ivanishvili	3,0	metalurgija, finance
Alekander Abramov	2,9	črna metalurgija
Aleksei Kuzmichev	2,7	petrolej, finance, telekomunikacije
Suleiman Kerimov	2,6	investitor
Vladimir Bogdanov	2,3	Surgutnezhgaz
Iskander Makhmudov	2,2	barvne kovine
Nickolay Tsvetkov	2,2	petrolej, finance
Alisher Usmanov	2,0	črna metalurgija
Mikhail Khodorkovsky	2,0	Yukos oil

Vir: Klebnikov, 2004**Tabela 8:** Drugi pomembni oligarhi

Ime	Ocena premoženja (v milijardah \$)
Boris Berezovsky	0,73
Vladimir Gusinsky	0,35
Anatoly Chubais (unified Energy System)	n.a ³⁷
Yuri Luzhkov (župan Moskve)	n.a

Vir: Klebnikov, 2004

V obdobju med letoma 1991 in 1995 je bilo privatiziranih 121.800 podjetij, od tega približno 3.600 v letu 1996 in več kakor 3.000 v letu 1997. V državni proračun je v letu 1997 s privatizacijo priteklo pribl. 990 trilijonov rubljev, vendar so politični dogodki in korupcijski škandali iz let 1995 in 1996 močno omajali podporo privatizaciji. Ta je

³⁷ N.a – ang. not available – ni podatkov

čedalje bolj dobivala oznako procesa, ki zgolj prenaša nadzor nad podjetji iz državnih rok v roke nekaj posameznikov, ki so posredno ali neposredno povezani z državo. Kljub vsem zapletom so že do konca prvega četrletja leta 1996 izpeljali prodajo delnic ostalih javnih podjetij. Čeprav je bil postopek končan, država pričakovanega denarja ni dobila. Pri dražbi naftnega podjetja Sibneft si je od prodaje 51% deleža država obetala dobrih 25 milijard \$. Ker je na dražbi sodelovala Stolinchy Savings Bank, ki je last pomembnega ruskega oligarha, je zanj dobila le borih 1,2 milijarde \$. Na tak način je država izgubila milijarde in milijarde ameriških dolarjev, ki so šli v žepe oligarhov.

Na tak način so ta podjetja torej padla v roke tistim, ki so se povezali s Chubaisom. Cene, ki so jih ponudili na dražbi, so bile od 10- do 30-krat nižje od tržne cene, po katerih so se trgovale delnice teh podjetij na prostem trgu sredi 90. let. Podjetja so torej kupili po ceni, ki znaša od 1 do 3 % dejanske tržne vrednosti.

3.3.5 REZULTAT PRIVATIZACIJE

Zmagovalci v ruski privatizaciji so zagotovo menedžerji. Aprila 1996 je bila skupna vrednost 17.000 velikih in srednje velikih privatiziranih podjetij 28 milijard \$, kar je 7 % BDP. Iz raziskav v Svetovni banki lahko razberemo, da so menedžerji na začetku dobili 8 % delnic, pozneje pa je ta delež zrasel na 20 %. Menedžerji so torej v privatizaciji z vavčerji dobili okoli 1,4 % BDP.³⁸

Tabela 9: Podatki o privatizaciji in privatnih podjetjih

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Delež zaposlenih v privatnem sektorju	12,5	13,3	18,3	28,1	33	34,4	35
Investicije privatnega sektorja (delež bdp)	/	/	/	/	19,4	18	17,7
Število privatiziranih podjetij	/	/	46.815	41.762	24.048	8.414	3.675
Število privatiziranih podjetij (kumulativno)	/	/	46.815	88.577	112.625	118.797	123.432
Prihodki od privatizacije (% bdp)	/	/	/	0,19	0,12	0,28	0,11
Število državnih podjetij	/	/	204.998	156.635	126.846	90.778	88.347

Vir : Lobovikova, 2001, str. 2

³⁸ Te številke temeljijo na uradnih ocenah vrednosti delnic, ki so seveda napačne, saj je bilo premoženje podcenjeno. Pravilne ocene bi pokazale, da so menedžerji dobili približno 5,6 milijard \$, številka pa je verjetno več kakor 10-krat višja.

Nekateri so rusko privatizacijo poimenovali kar »razprodaja stoletja«, drugi »podaritev stoletja«. Velik del vrednosti ruskih podjetij, še posebej podjetij s trga naravnih virov, nadzorujejo ljudje z dobrimi zvezami. Nabavne cene so znašale le majhen delež vrednosti podjetja (Black, Tarasova, 2001, str. 8).

Pri postopku privatizacije je treba upoštevati neposreden (povečanje produktivnosti in učinkovita alokacija virov) in posreden vpliv (nastanek vplivnih oligarhov) na gospodarstvo. V prvem desetletju tranzicije je bilo zaznati le majhen neposreden pozitiven vpliv. O povečanju produktivnosti v privatiziranih podjetjih je bilo do konca leta 2000 le malo dokazov, vidnih pa je bilo več negativnih učinkov privatizacije: ogromne oligarhije so postale vir korupcije, izvedeni so bili ogromni prenosi denarja na račune že bogatih in vplivnih insiderjev, povprečni državljani od privatizacije z vavčerji niso imeli večjih koristi, brezposelnost in revščina sta se povečali, realne plače so se zmanjšale. Močne skorumpirane oligarhije in vladni uslužbenci so nasprotovali mnogim institucionalnim reformam, ki so bile za povečanje gospodarske rasti nujne (Black, Tarasova, 2001, str. 1).

Res pa je, da so podjetja, katerih novi lastniki so v letih 1995–96 postali oligarhi, po nekajletni stagnaciji opazno prispevala k rasti gospodarstva. Podjetja so žela veliko večje uspehe kakor kadarkoli v obdobju, ko je bila njihov lastnik še država.

3.3.6 PRIVATIZACIJA V NAFTNI INDUSTRIJI

Naftna industrija je brez dvoma ključna industrija ruskega gospodarstva – vsa dogajanja in spremembe v tej veji gospodarstva ključno vplivajo na celotno dobrobit države. Nafta namreč prispeva 5 % k celotnemu BDP-ju Ruske federacije, 20 % k prihodkom iz izvoza in 10 % vseh fiskalnih prihodkov (Mcpherson, 2006, str. 3).

Boussena in Locatelli v svoji raziskavi omenjata tri razloge, zakaj je za državo, obogateno s črnim zlatom, tako pomembno, da ohranja vodilno vlogo v tej panogi (Boussena, Locatelli, 2005, str. 4):

- država želi zagotoviti dolgoročno prihodnost te panoge in zato spodbuja raziskave v nove možnosti pridobivanja nafte. Novi principi črpanja bi črpališčem odvzeli preveliko odgovornost in jih razbremenili (danes so preobremenjena in preveč izkoriščena);
- z naftno industrijo država lahko spodbuja gospodarsko rast;
- država želi »naftno moč« uporabiti v politične namene kot orodje v zunanjih odnosih do ključnih svetovnih velesil.

Rusija je bila vodilna proizvajalka te surovine na svetu že od začetka naftne industrije. Skoraj vsako leto so beležili rekordne dnevne količine izčrpane nafte (nazadnje leta 1987 – 11,4 milijona sodčkov). Že nekaj let pozneje se je izčrpana količina skoraj razpolovila. Rusija je skoraj čez noč iz vodilne proizvajalke na svetu postala šele tretja. Prvi razlog, ki je botroval temu, je zagotovo ogromno zmanjšanje industrijske proizvodnje v novi Rusiji, ki je bila glavna porabnica nafte kot surovine. Kot drugo se omenja izguba črpališč zaradi geografske spremembe meja (črpališča so sedaj v Belorusiji, na Kavkazu, v baltskih državah in Ukrajini). Najpomembnejša pristanišča za izvoz nafte so v Latviji in Litvi, pa tudi v Ukrajini in Gruziji (torej v tujini). Rusija jih lahko uporablja le preko bilateralnih dogovorov, kar pa ni poceni.

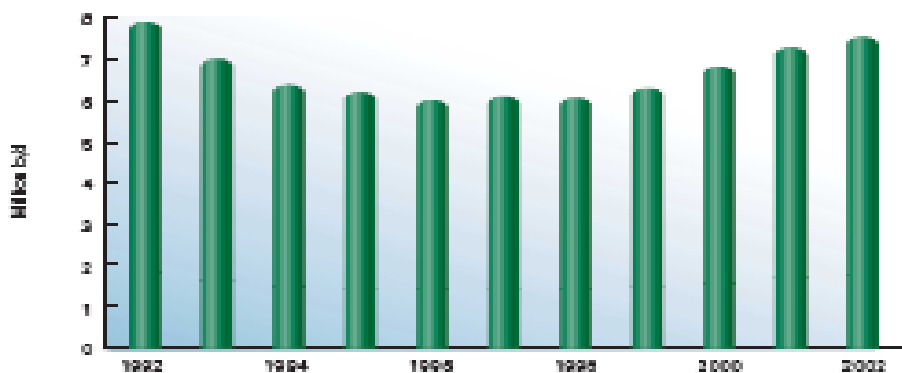
Naslednja tabela in slika prikazujeta padec proizvodnje nafte v času tranzicije.

Tabela 10: Proizvodnja nafte v Ruski federaciji od leta 1991 do 2001

	1991	1998	2001	2002	2004
št. sodčkov na dan (mio)	10,4	6,1	6,4	7,1	9,2

Vir: McPherson, 2006, str. 1-3

Slika 7: Proizvodnja nafte v desetletju od 1992 do 2002 (v milijonih sodčkov)

Vir: Stinemetz, 2003, str. 5

V centralnoplanskem sistemu so kakor vsa podjetja tudi naftna podjetja sledila načelu uresničevanja načrta in ne načelu učinkovitosti poslovanja. Kot del liberalizacije in tranzicije gospodarstva je bila zato potrebna reformacija tudi v naftni industriji. Želeli so si organizacijski model, ki bi temeljil na zasebnih podjetjih, kar so skušali doseči z redistribucijo lastništva znotraj podjetij in s stimulacijo konkurence, ki naj bi nastala z razbitjem stare sovjetske hierarhije.

Globoko prestrukturiranje, ki je doseglo vrh v sredini 90. let, je omogočilo oz. spodbudilo nastanek oligopolnih struktur okoli treh glavnih skupin, ki so prevzele mesto starih hierarhičnih centralnih organizacij planskega gospodarstva³⁹ (Boussena, Locatelli, 2005, str. 6).

- Prva skupina je zaslužna za največji delež naftne proizvodnje (72,6 % v letu 2003); oblikujejo jo zasebne industrijske in finančne družbe. Sestavljena je iz petih vertikalno integriranih podjetij: Lukoil, Yukos (do leta 2004), TNK⁴⁰ (danes TNK-BP) in Surgutneftegaz. Taka koncentracija naftnih podjetij je nastala z veliko gibanja konec 90. let z združevanji, ko je Lukoil prevzel 100% nadzor nad podjetjem KomiTek, Yukos 54,2% delež VNK-ja, TNK in Sibneft sta si pridobila enaka deleža v podjetju Slavneft, TNK pa je prevzel nadzor nad Sidanko. Leta 1995 so v programu delež-za-kredit postali večinski delničarji ruske banke. Znotraj bank se razlikujeta dve skupini: »outsiderske« banke: delničarji v skupini Yukos, Sibneft in TNK-BP in »insiderske« banke: banke, ki so jih ustanovila podjetja sama (Lukoil in Surgutneftegaz).
- Drugo skupino sestavljajo majhna ali srednje velika podjetja, ki niso vertikalno povezana.
- Zadnja skupina so podjetja, ki so vertikalno povezana ali nepovezana, a so v lasti države (Rosneft in Slavneft do leta 2002), ali regionalne oblasti (Taftnet, Basneft itd.). Njihov delež v celotni proizvodnji nafte je izredno majhen (4,8 % v letu 2003).

Naslednja tabela prikazuje proizvodnjo nafte v letu 2003, razdeljeno na zgoraj opisane skupine.

---

³⁹ V sovjetskem režimu je bila naftna industrija organizirana tako kot ministrstvo, le da je izpolnjevala klasično funkcijo podjetja. Proizvodnja je bila odgovornost tehničnih proizvodnih združenj, ki jih je reguliralo Naftno ministrstvo. V takem sistemu zasebna naftna podjetja ne obstajajo.

⁴⁰ Nyagan Orenburgneft Neftepromprodukt Tyumenneftegaz.

Tabela 11: Proizvodnja nafte v letu 2003 po skupinah

	Podjetja	Proizvodnja (milijard sodčkov/leto 2003)	Izvoz (milijard sodčkov/leto 2004)
Zasebna vertikalno integrirana podjetja			
1. Podjetja v lasti bank	Yukos	1,6	0,6
	TNK-BP	1,2	0,58
	Sibneft	0,6	0,2
2. Podjetja v lasti insiderjev	Lukoil	1,6	0,59
	Surgutneftegaz	1,1	0,41
Skupaj	–	6,1	2,38
Večinski lastnik je država ali regionalna oblast			
– Država	Rosneft	0,4	0,1
– Regija	Basneft	0,2	–
	Tafneft	0,5	0,23
Skupaj	–	8,4	3,7

Vir: Petroleum Argus, 2005, str. 2.

Glavni cilj reorganizacije naftnega sektorja je bil torej ustanovitev zasebnih podjetij. Prvi korak je bila razgraditev stare hierarhične oblike na način, ki vzpostavlja konkurenco in s tem tudi učinkovitost v industriji kot celoti. Namen je bil definiranje zasebne lastnine in predstavitev organizacijske oblike, ki bi pripeljala do večje učinkovitosti v sektorju kot celoti.

Organizacijski model, ki so ga uporabili v naftni industriji, temelji na vertikalni integraciji od proizvodnje do distribucije. Cilj tega je obdržati osnovne poslovne odnose, ki so jih vzpostavili že v času bivše organizacije.

Ta model so vzpostavili v več stopnjah (Locatelli, 1999, str. 4). 27. novembra 1992 so z dekretom prepisali prestrukturiranje podjetij naftne industrije v delniške družbe:

- 35 % delnic je pripadlo delavcem (od teh so jih 25 % razdelili brezplačno);
- 5 % vodilnim v družbi;
- lokalne oblasti so bile deležne 5 %;
- 17 % delnic je bilo na voljo javnosti (dobili so si jih lahko z vavčerji).

V naslednji stopnji privatizacije so odločilno vlogo odigrale finančne institucije. To stopnjo privatizacije sta zaznamovali dve veliki odločitvi, ki sta prišli iz vrst vlade. Prva je privatizacija »loans-for-share«, naslednja pa odprtje industrije za tuje vlagatelje.

- Loans-for-share: program, ki je nadzor nad državnim deležem naftnih podjetij za obdobje treh let prenesel na ruske banke v zameno za kreditiranje vlade.

Banke in druge finančne institucije so se tako dokopale do večinskih deležev v podjetjih, ki so bila udeležena v tej vrsti privatizacije: Yukos, Lukoil, Surgutneftegaz in Sidanko;

- Odprtje trga tujcem: do leta 1997 so imeli tujci zakonsko omejitve količine delnic na le 17 %, z dekretom leta 1997 pa so to spremenili v neomejeno.

Po vseh reformah še vedno ni jasno, kdo v resnici nadzoruje naftno industrijo v Rusiji. Locatelli pravi, da ta industrija ni niti v celoti zasebna (kljub privatnemu lastništvu) niti popolnoma javna, čeprav ostaja pod tesnim nadzorom države zaradi nadzora nad izvozom (Lotacelli, 1999, str. 9).

V nadaljevanju bom predstavila potek privatizacije monopolista na trgu naravnega plina – podjetje Gazprom. Privatizacija tega podjetja predstavlja model, po katerem so bila privatizirana vsa strateško pomembna podjetja v sektorju naravnih virov.

3.3.7 PRIMER PRIVATIZACIJE GAZPROMA

Gazprom velja za največje rusko podjetje in 4. največje svetovno podjetje, ki je monopolist na trgu naravnega plina v Rusiji. Podjetje upravlja s 95 % ruskih in približno eno tretjino svetovnih zalog naravnega plina. Če bi podjetje vrednostno ocenjevali po ameriških standardih (na kubičen meter rezerve), bi bila njegova vrednost ocenjena nekje med 300 in 900 milijardami \$. Celo v ruskem kontekstu je bila v letu 1997 tržna vrednost podjetja 40 milijard \$.

Ko se je vlada odločila, da bo podjetje privatizirala, je dala na razpolago 29 % delnic Gazproma menedžerjem tega podjetja. Generalni direktor podjetja, Viktor Chernomyrdin, predsednik vlade (in bivši generalni direktor Gazproma) in njunih 100 ali 200 »najbližjih sodelavcev« so z združeno močjo omejevali prodajo delnic; te so se lahko prodajale le v nekaj malih vasicah sredi Sibirije. Pridržali so si tudi pravico, da so bili upravičeni do delnic, ki so si jih nakupili »outsideji«, in to po ceni, ki so jo določili oni.

Posledica tega je bila, da so delnice Gazproma kupovali le »insiderji« in da je bilo podjetje privatizirano za pičlih 250 milijonov \$, kar je 160-krat manj od tržne cene podjetja v letu 1997. Podjetje je bilo torej privatizirano po ceni, ki je manj kakor 1 % tržne vrednosti podjetja tri leta pozneje. Klebnikov to označuje kar kot največji rop stoletja (Klebnikov, 2002, str. 1).

3.4 FINANČNA KRIZA AVGUSTA 1998

Že konec leta 1994 so si bili ruski politiki enotni, da je visoka inflacija, ki traja že od začetka tranzicije, razlog za nenehne težave v gospodarstvu, to je: ogromen padec proizvodnje, upadanje investicij, vedno večja revščina in stalno povečevanje socialnih razlik (Sutela, 1999, str. 7). Da bi znižali inflacijo in povečali stabilnost tečaja rublja, je centralna banka julija 1995 uveljavila režim plazečega fiksne tečaja, vezanega na ameriški dolar z razponom 15 %.⁴¹ Leta 1997 so se tudi v ruskem gospodarstvu začele kazati prve posledice azijske finančne krize. Zaradi zmanjšane zaupanja investitorjev so zabeležili ogromen odtok kapitala, kar je centralno banko prisililo v sprejetje ustreznih ukrepov za zaščito domače valute.

Rusko finančno krizo lahko razdelimo na štiri podobdobja.

- Oktober 1997–januar 1998 – indeks RTS⁴² je padel za 20 %, stopnja donosa na obveznice GKO⁴³ se je povišala z 20 na 28 %, kar je vodilo do zmanjšanja deviznih rezerv za 6,1 milijard dolarjev. Vlada se je bila tako prisiljena k čedalje višjemu zadolževanju. Ker so investitorji začutili, da je država v težavah, so začeli vlagati izven ruskih finančnih trgov. Celoten upad indeksa RTS od 6. oktobra do konca januarja 1998 je znašal kar 50,9 % (Arkhipov et al., 1998, str. 11).
- Februar 1998–april 1998 – uvedba restriktivnejše fiskalne politike in obljuba predsednika Jelcina o izboljšanju razmer sta pripeljala do obdobja stabilizacije razmer.
- Maj 1998–julij 1998 – maja so zabeležili ponoven padec indeksa RTS, tokrat za 40 %. Investitorji so v tem obdobju iz Rusije 'odnesli' 700 milijonov dolarjev, kar je zaradi povečanega pritiska na rubelj centralno banko stalo še 1,4 milijarde dolarjev (Arkhipov et al., 1998, str. 11). Poleg refinanciranja zapadlih obveznic GKO je Rusijo pestil še vedno večji zunanji dolg.
- Avgust 1998 – indeks RTS je padel še za 30 %, mednarodne rezerve so se do konca julija zmanjšale še za 3,5 milijarde dolarjev. 17. avgusta je bila centralna banka zaradi vse slabših razmer prisiljena devalvirati rubelj za 35 % njegove vrednosti. Že nekaj dni pozneje, 26. avgusta, je vlada ponovno

---

⁴¹ Ob postavitvi novega deviznega tečaja je ta lahko nihal med 4,3 in 4,9 rubljev za dolar, v naslednjih letih je bila meja nihanja prilagojena spreminjajočim se gospodarskim razmeram.

⁴² Indeks RTS: ruski borzni indeks.

⁴³ GKO – vladne obveznice.

sporočila, da vrednosti rublja ne bo mogla ohranjati. V manj kakor enem mesecu je tako rubelj padel za 300 %, to je s 6,2 rublja za dolar na 20 rubljev za dolar. Inflacija je zdivjala s 15 % v avgustu na 30 % v prvih dveh tednih septembra.

»Vlada se je odločila, da bo prenehala uporabljati devizne rezerve za zaščito rublja, ampak bo raje prestrukturirala GKO. To je bila izredno nevhvaležna rešitev, ki je bila izredno kritizirana, a uspešna. Povzročila je bankrot nekaj bank, a to ni nič v primerjavi s celotnim gospodarstvom« (Evans, 2001). Kljub vsesplošnemu prepričanju, da se bosta finančna kriza in recesija v letu 1999 poglobili, je prišlo do izboljšanja razmer. Z devalvacijo, ki je pozitivno vplivala na konkurenčnost izvoznega sektorja, ter izboljšanjem svetovnih cen nafte in plina sredi leta 1999 se je industrijski sektor okrepil, kar je rezultiralo v pozitivni rasti BDP.

4 KRITIKE MODELA TRANZICIJE

V literaturi lahko preberemo dve kritiki izbranega načina tranzicije: prva kritizira šok terapijo, katera naj bi bila (kot model tranzicije) za Rusijo popolnoma neustrezna. Druga kritika model šok terapije priznava kot ustrezen, toda kritizira samo izvedbo modela (Liu, 2000).

- **Neustreznost modela šok terapije.** Tržno gospodarstvo mora za brezhibno delovanje vsebovati dva elementa: konkurenčne trge in zasebno lastnino. Model šok terapije je pretirano usmerjen v privatizacijo, kar povzroča prevelik poudarek na tem drugem elementu in drugi zanemarija prvega. Na žalost pa sam postopek privatizacije ne zagotavlja ustanovitve in/ali utrditve socialne in organizacijske infrastrukture in institucij, ki so predpogoj za učinkovito delovanje trga (Stiglitz, 2000, str. 3).

Proces privatizacije je v primerjavi z ustanovitvijo pravičnega, dobro delujočega tržnega okolja najlažji. Dobro delujoče tržno okolje bi moralo biti sestavljeno iz treh delov: ustrezno makroekonomsko in regulativno okolje (davčni sistem, finančna politika ...), delujoč pravni sistem in nenazadnje tudi socialni sistem. Vendar niso dovolj le pravila in zakoni, ti morajo biti splošno sprejeti in uveljavljeni (enforced). Le na tak način lahko tržni sistem zares zaživi. Največja težava z liberalizacijo cen v Rusiji torej leži v tem, da je v preveliki meri odvisna od poteka privatizacije, premalo pa sloni na ustanavljanju trga in tržnih razmer.

- **Neustrezna implementacija modela.** »Največji krivec« neuspešne tranzicije ni načrtovana šok terapija, ampak njena implementacija. Pravijo, da ni mogoče kriviti izbranega modela tranzicije, če ta ni bil izpeljan po načrtih. Dejansko lahko o šok terapiji v najožjem smislu govorimo le prvih 6 mesecev. Januarja 1992 so v Rusiji začeli s tranzicijo, ki naj bi omejila državni proračun in liberalizirala cene. Julija istega leta so ta program v najstrožjem smislu opustili zaradi nasprotovanj znotraj vlade. Gaidar, ki je sinonim za šok terapijo v Rusiji, je bil decembra 1992 izključen iz vlade.

Ena največji težav ruske tranzicije iz centralnoplanskega sistema v tržni je bila, da dejansko ni bilo radikalnih reform. Iz tega razloga je nastala skupina posameznikov, ki je bogatela na račun izvoznih dajatev, subsidiranih kreditov, uvoznih dajatev, direktnih vladnih pomoči in nenazadnje tudi privatizacije. Ta skupina je izhajala že iz časov Sovjetske zveze in je lahko brez posledic počela kar je želela.

Radikalne reforme so imele v letu 1992 obetaven začetek ravno zaradi vseh šokov, ki jih je ruski gospodarstvo doživelo v tem ključnem obdobju. Aslund pravi, da so se reformisti že kmalu izgubili v liberalizaciji potrošniških dobrin in izvoza, denarnih omejitev, v propadu cone rublja, opustitvi uvoznih dajatev in samostojnosti podjetij. Zato so bile ruske reforme počasne in nepopolne (Aslund, 1999, str. 4). Poleg tega so bile nemalokrat izpeljane brez zakonske osnove.

5 ZMAGOVALCI IN PORAŽENCI

Ko se je tranzicija v Rusiji začela, bi lahko govorili o skoraj šolskem primeru dohodkovne enakosti. Danes, desetletje in pol pozneje, Elizabeth Brainerd opisuje položaj takole: »Najbolj opazna posledica tranzicije je neverjetno široka distribucija plač. Plačna neenakost⁴⁴ v Rusiji je dosegla stopnjo, ki je višja kot v ZDA. Dodatno, višina plač žensk se je relativno zmanjšala v primerjavi z višino plač moških, starejši delavci trpijo za ogromnim relativnim zmanjšanjem plač« (Brainerd, 1998, str. 1103).

B. Milanovič v svojem delu opozarja na skoraj neverjetno rast neenakosti v Rusiji, ki je začela naraščati že na začetku tranzicije, torej v 90. letih. Med leti 1987 in 1988 je znašal koeficient neenakosti v dohodku per capita, to je Ginijev koeficient, per capita 24, v obdobju 1993–1995 se je že podvojil, kar dokazuje tudi spodnja tabela (Milanovič, 1998, str. 45).

---

⁴⁴ Plačna neenakost – wage inequality.

Tabela 12: Dohodkovna neenakost – Ginijev koeficient

	1987- 90	1993 - 94	1996 - 98
Dohodkovna neenakost	26	48	47

Vir: Milanovič, 1998, str. 48

Čeprav je revščina v nerazvitih državah še vedno večja kakor v državah v tranziciji, ni zanemarljiva in še narašča. Leta 1998 je vsak 20. Rus živel z manj kakor 1 \$ na dan, kar je ogromno povečanje od desetletja prej, ko je bilo to razmerje 1 na 60.

Skupaj z neizobraženimi delavci so v tranziciji največ izgubili upokojeanci. V letih 1993–94 naj bi bilo med ljudmi, ki živijo pod povprečno stopnjo revščine, 26 % upokojeancev. Ta podatek je šokanten, ker je bilo v istem obdobju upokojenega le 19 % vsega prebivalstva (Mikhalev, 1998, str. 221). Na drugi strani so največ pridobili menedžerji⁴⁵ in drugi visoko izobraženi delavci. Povprečna plača top menedžmenta je bila v primerjavi s povprečno plačo leta 1991 večja za 1,28-krat, leta 1994 pa že za 1,81-krat. Nasprotno je povprečna plača neizobraženega delavca leta 1991 znašala 75 % povprečne plače, tri leta pozneje pa le še 56 % (Brainerd, 1998, str. 1105). Kupna moč prebivalcev se je v času tranzicije skorajda razpolovila. Da bi čim bolj zmanjšala izdatke iz proračuna, je vlada načrtno začela zamujati z izplačili plač in pokojnin in poravnavanjem obveznosti do svojih dobaviteljev. To je sprožilo ogromen val plačilne nediscipline v gospodarstvu. Kotz navaja, da so bile v letu 1996 pravočasno in v celoti izplačane plače 30% delavcem, 31% so plačilo dobili z zamudo in kar 39% delavcev je ostalo brez plačila (Kotz, 1999).

Medtem, ko se je večina utapljala v depresiji in nezadovoljstvu, so nekateri izbranci prejeli sam dragulj Sovjetske zapuščine (Kotz, 1999).

6 SKLEP

Po propadu Sovjetske zveze se Rusija kot država ni znala uvrstiti na politični ali gospodarski zemljevid sveta. Ostala je izvoznica energije in surovin ter uvoznica dobrin in storitev z visoko stopnjo dodane vrednosti. Ko sem prebirala različno literaturo, sem ugotovila, da so postkomunistične države, vključno z Rusko federacijo, zaznamovane z opustošenjem bivše ideologije in z radikalnimi spremembami v strukturnih lastnostih moči in gospodarske avtoritete. Razumevanje,

⁴⁵ Brez upoštevanja povečanja premoženja zaradi lastniškega deleža v podjetjih.

kaj trg sploh je, ali bi moral biti reguliran in kako naj bi se tržni subjekti obnašali, še vedno ni popolnoma izoblikovano. Ker so razgovori v Rusiji še vedno nedokončana sedanost, je izredno težko natančno določiti, kdo ima prav in kdo ne. Še vedno je namreč aktualna debata o tem, ali so masivna privatizacija, šok terapija in hitre reforme primerne za države, ki sprejemajo zahodne kapitalistične institucije.

V svojem delu opisujem, da so kaj kmalu po implementaciji šok terapije prišli do spoznanja, da to ni bil primeren model za prehod iz komunizma v kapitalizem. Strokovnjaki si še vedno niso enotni, ali je bil model morda vendarle primeren, a je bila izredno skromna, neodločna in neprimerna njegova implementacija, o čemer pišem v zadnjem delu svoje diplomske naloge.

V poglavju o gibanju inflacije in padcu BDP-ja sem prišla do ugotovitve, da je povprečna mesečna inflacija poskočila kar do dvomestnih števil, gospodarstvo je padlo na raven, ki je bil za 50 % nižji od tistega pred tranzicijo. V poglavju, kjer sem natančneje analizirala proces privatizacije, sem kaj hitro ugotovila, da je bil prvi vtis opazovalcev pozitiven in da so le ti večinoma ocenili, da je bil ta del preoblikovanja gospodarstva izpeljan po željah in načrtih. A že po nekaj letih so se tudi tu začeli kazati interesi bogatih posameznikov, ki se svoji moči in nadzoru nad strateško pomembnimi podjetji niso bili pripravljene odpovedati. Ravno zaradi vpletenosti teh posameznikov rusko privatizacijo nekateri označujejo kot »rop« ali »razprodaja stoletja«.

Na koncu lahko povzamem, da je bot ruske tranzicije izredno trnava in težka z mnogo nepredvidljivimi zapleti, vplivaji iz tujine in domačih krogov. Ogromna, dvo- in celo tro-mestna, inflacija ter nepredstavljivo velik padec proizvodnje sta šokirala prebivalstvo in načela zaupanje v tranzicijo. Danes, ko so kapitalizem in nov način življenja že sprejeli, Rusi pravijo: »Vse, kar so nam komunisti povedali o komunizmu, je bila laž. Na žalost je vse, kar so nam povedali o kapitalizmu, resnica«.

LITERATURA

1. Admin: Economy ministry reviews GDP and inflation targets. [URL: <http://beta.russiajournal.com/?p=242>]. 2005
2. Arkhipov et al.: Crisis of The Russian Financial System: Key factors, Economic Policies and Initial Results. Moskva : The Institute for the Economy in Transition, 1999. 341 str.
3. Aslund Anders: Why has Russian Economic Transformation Been So Arduous?. Washington : Carnegie Endowment for International Peace, 1999. 25 str.
4. Baliño J.T.Tomás: Monetary Policy in Russia, Finance & Development, Washington, 35(1998), 4, str. 36 - 39
5. Black Bernard, Kraakman Reiner, Tarasova Anna: Russian Privatization and Corporate Governance: What went wrong. Working paper No. 269. Michigan : William Davidson Institute, 1999. 79 str.
6. Black Bernard, Tarasova Anna: Institutional Reform in Transition: A Case Study of Russia. Supreme Court Economic Review, Stanford, 10(2002), 1. str. 211 – 278.
7. Bernstein S. Michael, Rabushka Alvin: How much growth is normal? In Russia? Elsewhere?. Public Policy Inquiry, Stanford : Hoover Institution. [URL: <http://www.russianeconomy.org/comments/071002.html>], 10.07.2002
8. Bogomolov Oleg: Russia facing the challenges of the 21st century. Johnson`s Russia List. Moskva, 1999, 4143.
9. Boussena S, Locatelli C.: The Bases of a New Organization of Russian Oil Sector: Between Private and State Ownership. Grenoble : University of Grenoble II, 2005. 23 str.
10. Boycko Maxim, Shleifer Andrei, Vishny Robert: Privatizing Russia. Cambridge : The MIT Press, Massachusetts Institute of Technology, 1995. 157 str.
11. Brainerd Elizabeth: Winners and Losers in Russia`s Economic Transition. American Economic Review, Nashville, 88(1998), 5, str. 1094-1116
12. Esanov Akram, Merkl Christian, Vinhas de Souza Lucio: Monetary Policy Rules for Russia. Bank of Finland Discussion Paper 11/2004. Helsinki, Bank of Finland, 2004. 28 str.
13. Evans Leslie: Yegor Gaidar-Russia has done better than you think. Los Angeles : UCLA International Institute, 6.09.2001.
14. Fischer Stanley: Russia and the Soviet Union Then And Now. NBER Working paper No. 4077. Cambridge : NBER, 1992. 52 str.
15. Fischer Stanley, Sahay Ratna: The Transition Economies After Ten Years. NBER Working paper No. 7664. Cambridge : NBER, 2000. 43 str.
16. Glazyev Sergei: Key measures for a transition to economic growth in Russia. Executive Intelligence Review, New York, 27.03.1998.

17. Graham Thomas E.: A world without Russia?. Johnson`s Russia List, Moskva, 1999, 3336
18. Gorbačov Mikhail: Memoirs. New York : Doubleday, 1996. 25 str.
19. Jelcin Boris: B.N.Yeltsin`s speech, Sovetskaya Rossiya, Moskva, 1991
20. Kotz M. David: Russia and the Crisis of Neoliberalism, Z Magazine, Boston, januar 1999.
21. Klebnikov Paul: Theft of the Century – Privatization and the Looting of Russia. Multinational Monitor, Washington, 23(2002),1/2, str. 23-29
22. Kolganov A.I.: Economic recovery in Russia. Jamestown, 6(2000), 5.
23. Krueger Ann: Growth and reform in Russia. Conference on Post-Communist Economic Growth. Moskva: Institute for the Economy in Transition, 2002.
24. Lieberman Ira, Rahuja Suhail: An Overviev of Privatization in Russia. World Bank Working Paper 15. Washington : Studies of Economics in Transformation, 2004. 46 str.
25. Liu Yu: Russia`s Fall, China`s Rise?- Comparing Transitions of Russia and China. Part I. Prespective. Peking, 2(2000),5.
26. Lobovikova Svetlana: Privatization. [URL: http://www.balticdata.info/russia/micro_economics/russia_micro_economics_aspects_privatisation_ownership_and_corporate_governance_summary.htm], 2001.
27. Locatelli C.: The Russian oil industry restructuration: towards the emergence of western type enterprises?. Grenoble : University of Grenoble II, 1999. 26 str.
28. Mcpherson P.Charles: Policy Reform in Russia`s Oil Sector. Finance&Development, Washington, 33(1996), 2 str. 6-9.
29. Mikhalev Vladimir: Inequality and Social Structure in Transition: The Economic Impact on Social Change in Eastern Europe. Washington : WIEDER, 1998. 328 str.
30. Milanovič Branko: Income, Inequality and Poverty During the Transition From Planned to Market Economy. Washington : World Bank, 1998. 237 str.
31. Mommen André: After hegemonic socialism: Russia`s integration into global capitalism. Politicologenetmaal, Workshop 8. Amsterdam : University of Amsterdam, 2004. 21 str.
32. Mygind Niels: Ten years of transition from plan to market. Working paper No. 38. Copenhagen : Institut for International Økonomi og Virksomhedsledelse, 2000. 17 str.
33. Odling-Smee John: The IMF and Russia in the 1990s. IMF working paper No. 04/155. Washington : IMF, 2004. 47 str.
34. Pilarski M. Adam: Reality check on the Russian Economy. [URL: <http://www.allbusiness.com>], 2006.

35. Radygin Alexander: Privatization in Russia: Hard Choice, First Results, New Targets. London : Center for Research into Communist Economic, 1999. 69 str.
36. Rupnik A.: Tretji Rim – Rusija nekoč in danes. Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče Ljubljana, 1999. 444 str.
37. Saunders Paul J.: Why »Globalization« Did`t Rescue Russia. Policy Review, Washington, 2001, 105, str. 17-39.
38. Savas Michael-Matsas: Russia: the transition to capitalism, in crisis. International Worker, Rotherham, 2005, 3, str.8.
39. Serebryakov Georgiy: Some aspects of inflation in the 1990s of XX century in Russia. X INFORUM World Conference, 12 str. 2002.
40. Shleifer Andrei, Treisman Daniel: The Economics and Politics of Transition to an Open Market Economy. Pariz : OECD, 1998. 84 str.
41. Shleifer Andrei, Treisman Daniel: A normal country. NBER Working Paper No. 10057. Cambridge, NBER, 2003. 9 str.
42. Smirnoff Steve: Privatization in Russia. [URL:<http://www.allbusiness.com>], 1996
43. Sprenger Carsten: The Determinants of Ownership After Privatization – the Case of Russia. Pompeu : Universitat Pompeu Fabra, Department of Economics and Business, 2005. 23 str.
44. Stiglitz E. Joseph: Whither Reform?: Ten years of the transition, Annual Bank Conference on Development Economics, 28 – 30 april 1999
45. Sutela Pekka: The Financial Crisis in Russia. BOFIT Discussion Paper No.11. Helsinki, 1999. 14 str.
46. Stinematz Douglas: Russian Oil Sector Rebound under full swing. Oil&Gas journal, 2.6.2003. 8 str.
47. Tratnjek Maruša: Ruska finančna kriza leta 1998. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 42 str.
48. Vichnevski Anatoli: La faucille et le rouble. La modernisation conservatrice en U.R.S.S.. Paris : Gallimard, Bibliothèque des Histoires, 2000. 465 str.
49. Watkins Thayer: The Privatization programs in Russia in the 1990`s. San José : San José State University, Economic Department, 2000.

VIRI

1. International Financial Statistics. [URL: www.imf.org], 1975 – 2005.
2. Klebnikov Paul: Russia`s richest people. The Golden Hundred. [URL: http://www.forbes.com/2004/07/21/cz_pkl_0721russianintro_print.html], 2004
3. Economic Survey. Pariz : OECD, 2004.

4. Petroleum Argus,
[URL:http://www.argusonline.com/parguslibrary/PArgusServlet?action=view_class], 2005.
5. Ruska Centralna Banka. [URL: <http://www.cbr.ru>], 1989 – 2006
6. Russian Federation: Recent Economic Developements. Russian Energy Monthly. Washington : IMF Staff Country Report, 1999. 159 str.
7. Transperancy international. [URL: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi], 2003.